

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 28 maj 1934 kl. 11 f. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av motioner, som i syfte att motverka arbetslösheten väckts angående åtgärder för begränsning inom statlig eller kommunal förvaltning av bisyssleväsendet, det s. k. dubbeltjänstsystemet m. m.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 23, har herr *Anton Pettersson m. fl.*, hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en utredning rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst — även omfattande de statsunderstödda skolornas lärarepersonal — samt rörande möjligheterna att genom särskild förtidspensionering eller på annat sätt förmå de gifta kvinnorna att frånträda sina tjänster.

Vidare har herr *Tjällgren m. fl.* i en inom första kammaren väckt och till utskottet den 16 maj 1934 remitterad motion, nr 269, hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta fortast möjligt utreda, huruvida och i vilken mån den av 1933 års statsrevisorer gjorda utredningen rörande förefintligheten av bisysslor och dubbeltjänster vid statens institutioner bör ytterligare kompletteras för erhållande av en så långt möjligt fullständig och tillförlitlig grundval för bedömande av omfattningen just nu vid statens verk och företag av det s. k. bisyssle-systemet, samt att Kungl. Maj:t på grundvalen härav ävensom med hänsyn till den befintliga arbetslösheten måtte vidtaga de åtgärder av här ovan antytt slag, vartill utredningen kan giva anledning.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott har till behandling i ett sammanhang upptagit följande inom andra kammaren väckta och till utskottet hänvisade motioner, nämligen

nr 29 av herr *Nyblom m. fl.*, vilken motion är lika lydande med ovan nämnda motion I: 23;

nr 146 av herr *Weijne*, vari föreslagits att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående möjlighet att bereda unga arbetslösa anställning genom att lämna rätt åt i statlig eller eljest allmän tjänst anställda befattningshavare, särskilt gifta kvinnor, att få sin tjänstgöringsskyldighet minskad t. ex. till hälften med motsvarande avdrag å avlöningsförmåner, samt att Kungl. Maj:t därefter för riksdagen måtte framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda;

nr 366 av herr *Bengtsson* i Kullen, vari hemställts att riksdagen måtte

hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till åtgärder för en begränsning av bisyssloväsendet inom statsförvaltningen ävensom om utredning i frågan rörande äkta makars samtidiga anställning i statstjänst;

nr 368 av herr *Meyerhöffer m. fl.*, vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära skyndsamt utredning om möjligheterna av att lindra den nuvarande stora arbetslösheten bland landets ungdom genom

1. Införande av restriktiva bestämmelser för statlig pensionärs rätt att efter uppnådda sextio år antaga eller inneha avlönad tjänst av den omfattningen, att annan person skulle kunna försörja sig på den.

2. Eventuell sänkning av pensionsåldern — eller om detta ställer sig för kostsamt — förtidspensionering i större omfattning av tjänstemän, som fått sin arbetsförmåga nedsatt genom försvagad hälsa.

3. Införande av bestämmelser för begränsning av gift kvinnas rätt att inneha statstjänst.

4. Införande av bestämmelser för begränsning av statstjänstemans rätt att inneha mer än en avlönad befattning; samt

5. Uppgörande av förslag till organisation av en särskild propaganda-tjänst under socialstyrelsen, vars uppgift skulle vara att i samarbete med fackföreningar, tjänstemannasammanslutningar, det enskilda näringslivets organ, arbetsförmedlingar och pressen söka verka för en så vitt möjligt allmän tillämpning av kommitténs rekommendationer till lindrande av ungdomsarbetslösheten;

nr 488 av herr *Sandström m. fl.*, vari hemställts att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en förutsättningslös utredning om betydelsen ur arbetslöshetssynpunkt av olika former av dubbeltjänster m. m.;

nr 489 av herr *Hage m. fl.*, vilken motion är lika lydande med ovan nämnda motion I: 269;

nr 502 av herr *Andersson* i Stockholm *m. fl.*, vari föreslagits att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till regeringen hemställa om omedelbara och effektiva åtgärder till förhindrande av dubbelanställningar och mångsyssleri bland statens tjänstemän samt att vid tillsättande av kommittéer och sakkunniga hänsyn måtte tagas till de synpunkter som i motionen anförts.

Beträffande de skäl, som åberopats till stöd för de i ovan nämnda motioner gjorda yrkandena, får utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottet har inhämtat utlåtanden över ovan nämnda motion I: 23 från generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten och skolöverstyrelsen ävensom, efter att hava berett styrelsen för svenska stadsförbundet, centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening, Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund, akademiskt bildade kvinnors förening och föreningen kvinnor i statens tjänst tillfälle att yttra sig över motionen, från dessa sammanslutningar fått mottaga de yttranden, som jämte ovan nämnda utlåtanden äro såsom bilagor fogade härvid.

Vidare hava de kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd och Fredrika Bremer-förbundet, dels var för sig, dels ock gemensamt med svenska kvinnornas nationalförbund, »open door» och svenska kvinnors medborgarförbund till utskottet inkommit med yttranden i ärendet, varjämte svenska kvinnors vänsterförbund tillställt utskottet ett uttalande i ämnet. Jämväl dessa sammanslutningars yttranden äro såsom bilagor fogade vid utskottets utlåtande.

I anledning av de i andra kammaren väckta motioner, som åsyfta en begränsning av gift kvinnas anställning i statens eller annan allmän tjänst, hava de kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd, Fredrika Bremer-förbundet, föreningen kvinnor i statens tjänst och allmänna valmansförbundets centrala kvinnoråd till andra kammarens utskott inkommit med yttranden i denna fråga. Sistnämnda sammanslutning har därvid yttrat, att den med hänsyn till att rådande förhållanden och en stark opinion syntes göra en utredning önskvärd, icke ville uttala sig mot en dylik, men framhåller samtidigt att utredningen bör göras förutsättningslös.

Andra kammarens utskott har i sitt i ärendet avgivna utlåtande, nr 5, lämnat följande historik rörande de spörsmål, som beröras i de i andra kammaren väckta motionerna.

Bland de spörsmål, som upptagits till behandling i de föreliggande motionerna, vilka samtliga hava det gemensamt att de åsyfta ett motverkande av arbetslösheten genom införandet med avseende å statliga eller kommunala befattningshavare eller pensionärer av föreskrifter innebärande en begränsning av rätten eller plikten att utöva förvärvsarbete, intaga frågan om stats-tjänstemännens bisysslor och frågan om gift kvinnas rätt att inneha allmän tjänst främsta rummet. Dessa två frågor hava även tidigare vid upprepade tillfällen varit föremål för uppmärksamhet från statsmakternas sida.

Historik.

Bisyssefrågan. Frågan om statstjänstemännens rätt att vid sidan av sin egentliga tjänst bedriva annan verksamhet synes i vårt land vara nästan jämnåldrig med tillkomsten av en ordnad statsförvaltning. Ehuru förbud mot förening av statsämbeten med andra tjänster icke saknades i äldre tider, synes dock bisyssefrågan i dess nutida gestalt hava blivit aktuell först efter mitten av 1800-talet. Sedan dess ha framträtt strävanden att dels indirekt genom ökning av arbetstiden och dels direkt genom restriktiva bestämmelser beskära möjligheterna för statstjänstemän att vid sidan av tjänsten innehava andra sysslor eller bedriva annat förvärvsarbete. Bakom utvecklingen, vilken i stort sett framdrivits av riksdagen i samband med löne-reglering, synes i huvudsak ha legat tvenne motiv, nämligen å ena sidan statsverksamhetens utvidgning och därav följande ökade krav på tjänstemännens tid och intresse och å andra sidan framväxandet inom allt flera verksamhetsområden utav kårer av fria yrkesutövare med anspråk på arbete

och bärgning. Beträffande den närmare gången av den historiska utvecklingen på ifrågavarande område tillåter sig utskottet hänvisa till redogörelser, vilka finnas intagna i 1925 års statsrevisorers berättelse sid. 212 o. f. samt i ett av särskilt tillkallade utredningsmän år 1928 avgivet betänkande med utredning och förslag angående statstjänstemännens bisysslor (Statens offentl. utr. 1928: 14).

Nu gällande bestämmelser i förevarande avseende datera sig i allt väsentligt från år 1907, då frågan kom under riksdagens bedömande genom Kungl. Maj:ts proposition, nr 100, angående ny avlöningsstat för statskontoret. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag och riksdagens beslut erhöi den i avlöningsvillkoren förekommande bestämmelsen om innehav av befattning eller uppdrag vid sidan av tjänsten beträffande såväl statskontoret som övriga centrala förvaltningsmyndigheter, för vilka statskontoret i detta hänseende fick tjäna till förebild, följande innehåll: Med ordinarie befattning i vederbörande ämbetsverk finge icke förenas annan tjänst å rikets, riksdagens eller kommuns stat. Med sådan ordinarie befattning finge ej heller förenas vare sig uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk eller bolag, som vore försett med oktroj av Kungl. Maj:t eller blivit såsom aktiebolag registrerat, eller befattning såsom tjänsteman i sådant verk eller bolag eller annan tjänstebefattning av vad slag som helst, så framt ej, vad anginge chef eller ledamot, Kungl. Maj:t och, vad anginge innehavare av annan befattning, vederbörande verk, på därom gjord framställning och efter prövning att ifrågavarande uppdrag eller tjänstebefattning icke kunde anses inverka hinderligt för tjänstgöringen, funne uppdraget eller befattningen kunna få tills vidare mottagas och behållas.

Vid de år 1919 och närmast följande år vidtagna, ännu gällande löne-regleringarna för kommunikationsverken och den civila statsförvaltningen m. m. fingo i de olika avlöningsreglementena de ovan angivna, omkring år 1907 fastställda föreskrifterna om förening av tjänster m. m. inflyta i huvudsak oförändrade. Endast den ändringen har vidtagits, att ordinarie befattning numera kan, efter medgivande av Kungl. Maj:t och riksdagen, förenas med annan tjänst å kommuns stat. För försvarsväsendet gäller, med några mindre undantag, enahanda stadganden.

Förutom nu berörda generella stadganden angående befattningar och uppdrag vid sidan av statstjänsten förefinnas beträffande särskilda befattningshavaregrupper särbestämmelser i ganska stor omfattning. Dessa bestämmelser åsyfta i flertalet fall att i viss utsträckning hindra tjänsteman från att åtaga sig sådana befattningar och uppdrag vid sidan av statstjänsten, som ligga inom vederbörande myndighets verksamhetsområde, medan de i andra fall synas bottna i åsikten, att viss enskild verksamhet ej står väl tillsammans med den ifrågavarande tjänsten. Föreskrifterna äro i regel meddelade av Kungl. Maj:t i samband med utfärdande av avlöningsreglemente eller instruktion för vederbörande grupp av befattningshavare, men exem-

pel finnas även på att särskilt de affärsdrivande verken inryckt stadganden av denna art i sina tjänsteordningar och disciplinstadgar. En utförlig redogörelse för bestämmelser av här berörd art återfinnes i det ovan omnämnda sakkunnigebetänkandet angående statstjänstemännens bisysslor sid. 50 o. f.

Beträffande den omfattning, i vilken statstjänstemän vid sidan av tjänsten inneha andra befattningar och uppdrag, hava vid olika tillfällen särskilda, mer eller mindre omfattande undersökningar verkställt. På därom av 1895 års riksdag i anledning av väckt motion gjord framställning föranstaltade sålunda Kungl. Maj:t om utredning, dels i vilka fall och i vilken omfattning statstjänster av olika lönegrader voro förenade med andra tjänstebefattningar, dels ock i vad ordning frågan om tillstånd till sådan förening av tjänster plägade av vederbörande prövas. Vid denna utredning, vilken år 1897 utkom av trycket under titeln »Sammandrag av avgivna redogörelser rörande förening av statstjänst med annan tjänstebefattning, för vilken lön eller arvode erhållits», medtogos emellertid ej sådana uppdrag som ordförandeskap, ledamotskap eller revisorskap i styrelser för bolag och föreningar (utom sådan av mera allmän natur samt bankbolag) eller medborgerliga uppdrag eller andra, kortvariga allmänna uppdrag.

Med anledning av krav, som vid upprepade tillfällen framställt på ökade arbetskrafter vid statsförvaltningen, verkställde 1922 års statsrevisorer en undersökning avsedd att belysa, i vilken utsträckning befattningshavare i statens tjänst jämte statstjänsten innehade andra sysslor. Denna undersökning omfattade följande verk och myndigheter: högsta domstolen, regeringsrätten, nedre justitierevisionen, rikets hovrätter, justitiestaten å landet, vattendomstolarna, försäkringsrådet, socialstyrelsen, pensionsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, kammarrätten, kontrollstyrelsen, kommerskollegium, patent- och registreringsverket, armé- och marinförvaltningarna, länsstyrelserna (jämväl överståthållarämbetet) med landsstaten, domänstyrelsen samt järnvägsstyrelsen och järnvägstaten med undantag för lägre befattningshavare. De infortrade uppgifterna avsågo att giva besked om varje under år 1921 vid sidan av den ordinarie statstjänsten innehavd befattning eller uppdrag av fast eller tillfällig natur samt avlönat av statsmedel eller eljest av offentlig natur, ävensom uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk eller bolag, försett med Kungl. Maj:ts oktroj eller registrerat såsom aktiebolag, eller befattning såsom tjänsteman i sådant verk eller bolag eller annan tjänstebefattning av vad slag det vara månne. Av undersökningen framgick rörande förhållandena inom justitiestaten, de centrala ämbetsverken och länsstyrelserna med landsstaten, att av där anställda 2 329 befattningshavare 1 189 eller omkring 50 % innehade bisysslor av olika slag. I fråga om justitiestaten och de centrala verken voro de, som innehade bisysslor, färre än de, som icke voro försedda med dylika sysslor. Inom länsstyrelserna och landsstaten var förhållandet omvänt, i det att antalet befattningshavare med bisysslor uppgick till nära

det dubbla av antalet tjänstemän utan bisysslor. Statsrevisorerna konstaterade i sitt utlåtande, att bisysslor, ofta av omfattande beskaffenhet, innehades av befattningshavare i chefsställning. Vidare anmärktes, att särskilt i fråga om länsstyrelsernas personal bisysslor och uppdrag innehades i en utsträckning, som icke kunde anses önskvärd. Även framhölls att nära nog samtliga chefer för de ämbetsverk, till vilka undersökningen utsträckts, i synnerligen stor omfattning innehade uppdrag såsom ordförande eller ledamöter i bolagsstyrelser eller ock anställning såsom tjänstemän i bolag. Bolagen hade ofta sin verksamhet på sådana områden, som berörde vederbörandes förvaltningsområden. De påpekade förhållandena funno revisorerna ur flera synpunkter förkastliga. Såväl med hänsyn till en möjlig kollision mellan statens och enskilda intressen som ock för bibehållandet i största utsträckning åt staten av tjänstemannens odelade arbetskraft syntes en effektiv kontroll böra av vederbörande utövas å av tjänstemännen innehavda bisysslor. För länsstyrelsernas vidkommande borde uppmärksammas att icke uppdrag såsom ordförande och ledamöter i beskattningsnämnder tilldelades underlydande tjänstemän i större omfattning, än som av omständigheterna med nödvändighet påkallades. I den utsträckning, som dylika uppdrag nu lämnades länsstyrelserna underställda tjänstemän, måste vederbörandes arbete bliva eftersatt och följaktligen behov uppstå av ökade arbetskrafter.

Närmast i syfte att utröna, huruvida och i vad mån de påpekanden, som gjorts av 1922 års statsrevisorer, vunnit beaktande, beslöto 1925 års statsrevisorer att återupptaga och i väsentligt utvidgad form fullfölja den av dessa verkställda undersökningen. Denna utsträcktes nu till att omfatta, förutom tidigare berörda verk och myndigheter, även statsdepartementen, riksförsäkringsanstalten, bank- och fondinspektionen, generaltullstyrelsen, skolöverstyrelsen, lantbruksstyrelsen jämte statskonsulenterna samt försäkringsinspektionen ävensom generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, skogsstaten, tullstaten, domkapitlen, armén och marinen samt riksbanken och dess avdelningskontor. Av hithörande befattningshavare medtogos dock endast sådana av högre grad, varvid gränsen nedåt i regel drogs vid lönegraderna B20 till B15 eller motsvarande enligt gällande avlöningsreglementen. Även undersökningens innehåll utökades i så måtto, att revisorerna nu önskade erhålla upplysning jämväl om annat förvärvsarbete vid sidan av tjänsten än det, som blivit föremål för 1922 års utredning. Avgivandet av uppgifter av sistnämnda slag blev dock i viss mån frivilligt. Den övervägande delen av tjänstemännen lämnade emellertid uppgifter även om sådant förvärvsarbete. Av nu ifrågavarande utredning, vilken avsåg tiden 1 juli 1924—30 juni 1925, framgick att 41,2 % av de 5 215 befattningshavare, som undersökningen omfattade, voro försedda med bisysslor. Flertalet av dessa innehade allenast en sådan syssla. Särskilt inom länsstyrelserna och fögderiförvaltningen samt även, ehuru i mindre grad,

inom statsdepartementen och de centrala verken var emellertid antalet av dem, som med sin tjänst förenade flera bisysslor, i och för sig avsevärt högt. Särskilt florerade mångsyssleriet bland befattningshavare på de mera framskjutna posterna. Revisorerna uttalade, att de gjorda iakttagelserna hade bibragt dem den uppfattningen, att hänsynen till de alltjämt aktuella strävandena till förenklingar och besparingar i statsförvaltningen och vikten av att statens befattningshavare vid handläggandet av sina tjänsteåligganden intoge en av obehöriga hänsyn fullt oberoende ställning påkallade vidtagandet av en ingående och allsidig utredning beträffande ifrågavarande spörsmål i hela dess vidd.

Med anledning av statsrevisorernas uttalanden i frågan hemställde 1926 års riksdag på förslag av statsutskottet (utlåtande nr 145) i skrivelse till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en allsidig utredning angående den utsträckning, i vilken statstjänstemän vid sidan av statstjänsten innehade andra sysslor eller yrkesmässigt bedreve annat förvärvsarbete, ävensom angående de frågor, som därmed ägde samband, samt för riksdagen framlägga berörda utredning och det förslag, vartill densamma måtte föranleda.

Den sålunda begärda utredningen uppdrogs därefter åt särskilda utredningsmän, vilka den 18 juni 1928 avgåvo sitt förut omnämnda *betänkande med utredning och förslag angående statstjänstemännens bisysslor* (Statens offentliga utredningar 1928: 14). En på utredningsmännen initiativ verkställd statistisk undersökning angående statstjänstemännens bisysslor hade då förut utgivits av trycket i serien socialstatistik.

Av utredningsmännen uttalanden må här återgivas följande:

Den verkställda statistiska undersökningen syntes bekräfta det uttalande, som gjorts av 1925 års statsrevisorer, nämligen att de svenska statstjänstemännen i betydande utsträckning innehade befattningar och uppdrag eller bedreve annan sysselsättning i förvärvssyfte vid sidan av statstjänsten. Särskilt gällde detta i fråga om de högre tjänstemännen, av vilka enligt båda utredningarna inemot hälften vore försedda med bisysslor. Bisyssefrågan framträdde också egentligen som en de högre tjänstemännens fråga. Medan bland lägre befattningshavare, med undantag för ett par speciella kategorier, sysslor och uppdrag vid sidan av tjänsten mera förekomme hos enstaka individer, kunde man beträffande de högre tjänstemännen härvidlag tala om en gruppföreteelse, låt vara att bisyssefrekvensen ställde sig rätt skiljaktig inom olika förvaltningsgrenar och befattningshavaregrupper. Den i ögonen fallande olikheten härvidlag mellan högre och lägre funktionärer, vilken jämväl syntes återfinnas inom kommunalförvaltningen och inom det enskilda näringslivet, torde blott till en del bero på att de förra mera eftersträvade extraarbete och hade lättare att förena sådant med sin tjänst. Betydelsefullare vore tillgången på bisysslor av olika slag och tjänstemännens förmåga att bestå i konkurrensen med fria yrkesutövare och andra. Det låge i sakens natur, att i stort sett den tjänsteman, som representerade specialkunskaper och ledareförmåga, härvidlag bleve vida gynnsammare

ställd än den som icke förfogade över särskilda insikter och blott kunde utföra rutinarbete. — De uppgifter, som i syfte att göra jämförelser kunnat erhållas från andra verksamhetsområden, kunde visserligen icke läggas till grund för direkta siffermässiga sammanställningar, men de syntes oförtydligt giva vid handen, att Sveriges statsförvaltning i förevarande avseende knappast syntes intaga någon mera markerad särställning, vare sig man jämförde densamma med kommunalförvaltning i vårt eget land eller med administrationen i våra grannländer. — Vid den verkställda statistiska undersökningen hade man sökt icke blott att räkna bisysslorna utan även att väga dem efter deras betydelse ur arbetssynpunkt. Omräknade man bisysslorna till fulltidssysslor, komme man till ett tal av cirka 1 600 sådana. Denna siffra finge dock ej tagas som mått på det antal nya »levebröd», som skulle kunna förväntas genom en fullständig avveckling av nu förefintliga bisysslor, ty föreliggande uppgifter om dessas art gäve vid handen, att densamma blott i relativt ringa utsträckning torde kunna omvandlas till huvudsysslor. — Efter noggrant övervägande av alla de fakta och uppgifter, som stått till förfogande för bedömande av, huru det för närvarande förhölle sig med statstjänstemännens bisysslor i vårt land, hade utredningsmännen kommit till den uppfattningen, att förhållandena på förevarande område icke vore av den art, att de kunde anses påkalla omedelbara åtgärder av mera genomgripande natur. I fråga om enstaka tjänstemän och grupper av sådana hade dock undersökningen ådagalagt en sådan anhopning av befattningar och uppdrag vid sidan av tjänsten, att det kunnat bliva föremål för tvekan, om vederbörande mäktat i erforderlig utsträckning ägna sin arbetskraft åt den uppgift, för vilken staten betalat honom lön. — Även om den nuvarande situationen på förevarande område ej direkt gäve anledning till oro, så vore densamma dock ej av den art, att den borde oförändrad bestå jämväl i framtiden. I likhet med vad från Kungl. Maj:ts och riksdagens sida uttalats vid åtskilliga tillfällen under frågans tidigare långvariga behandling, ville även utredningsmännen framhålla, att statstjänstemännens sysslor och uppdrag utom tjänsten måste, åtminstone i den mån de hade karaktären av förvärvsarbete, övervägande anses som en olägenhet, vilken man borde söka att i görligaste mån successivt inskränka vid framtida förvaltningsreformer och löneregleringar under fullföljande av i stort sett samma medel och metoder, som ditintills tillämpats på detta område.

Utredningsmännens betänkande utmynnade i vissa förslag, bland annat att den i flertalet avlöningsreglementen ingående allmänna bestämmelsen om förening av tjänster m. m. skulle erhålla följande ändrade avfattning:

1. Med ordinarie befattning må icke förenas annan tjänst å rikets eller riksdagens stat, ej heller, utan att sådant medgivits genom beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen, å kommuns stat.

2. Med mindre Kungl. Maj:t eller, vad angår tjänsteman, som utnämnes av annan myndighet, ifrågavarande myndighet, uppå skriftlig ansökan och efter prövning, att sådant ej inverkar hinderligt för utövande av statstjänsten, därtill för viss tid beviljar tillstånd, må ej heller med ordinarie befattning förenas:

uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk, bolag, förening eller inrättning, som driver bank- eller försäkringsrörelse eller vars verksamhet eljest har huvudsakligen ekonomiskt syfte;

befattning såsom tjänsteman i verk, bolag, förening eller inrättning, som ovan sagts; eller

annan tjänstebefattning av vad slag det vara må eller därmed jämförligt uppdrag.

Utredningsmännens betänkande överlämnades av Kungl. Maj:t till 1928 års lönekommitté, som därefter i sitt den 21 juli 1930 avgivna betänkande med förslag till allmänt avlöningsreglemente för ordinarie tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen (Statens offentliga utredningar 1930: 17) i förevarande avseende föreslagit följande bestämmelser:

1. Med befattning, som avses i detta reglemente, må icke förenas annan ordinarie tjänst å rikets, riksdagens eller kommuns stat, så framt icke Kungl. Maj:t och riksdagen beträffande viss befattning annorlunda beslutat.

2. Erforderliga föreskrifter därom, att tjänsteman vid visst verk eller innehavare av viss befattning icke må åtaga sig uppdrag eller utöva verksamhet av beskaffenhet att icke böra förenas med hans ordinarie tjänst, meddelas av Kungl. Maj:t.

3. Tjänsteman, som utom sin ordinarie tjänst eljest innehar eller avser att åtaga sig bisyssla, skall, i den ordning Kungl. Maj:t föreskriver, göra skriftlig anmälan därom till vederbörande myndighet.

Med bisyssla förstås härvid befattning i allmän eller enskild tjänst, varaktigt eller mera tidskrävande tillfälligt uppdrag samt yrkesmässigt bedriven verksamhet.

4. Prövas bisysslan inverka hinderligt för statstjänstens utövande, och är icke fråga om befattning eller uppdrag, som tjänstemannen erhållit av Kungl. Maj:t eller med Kungl. Maj:ts medgivande, eller om ledamotskap av riksdagen, skall förbud för honom meddelas att med den ordinarie tjänsten förena ifrågavarande bisyssla. Tjänsteman må dock icke utan tvingande skäl förvägras att åtaga sig offentligt uppdrag.

5. För tid, varunder tjänsteman av bisysslan helt eller delvis hindras att bestrida sin tjänst, skall han göra framställning om tjänstledighet i motsvarande omfattning.

1928 års lönekommittés ovannämnda betänkande har ännu icke företagits till slutlig prövning.

Frågan om statstjänstemännens bisysslor har slutligen upptagits till förnyad granskning av 1933 års statsrevisorer ehuru delvis efter andra linjer och i annat syfte än vad tidigare varit fallet. Revisorerna hava sålunda ansett sig böra bland de utvägar, som undersökts för att finna lindring i rådande arbetslöshet bland tjänstemän och därmed likställda, ånyo pröva frågan om bisysslorna för att bland annat utröna, huruvida inom detta område något vore att vinna. För ändamålet hava revisorerna införskaffat uppgifter avseende befattningshavare vid följande verk och inrättningar: socialstyrelsen, pensionsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, bank- och

fondinspektionen, skolöverstyrelsen (i fråga om lärarpersonalen vid de allmänna läroverken i Stockholm), patent- och registreringsverket, statens provningsanstalt, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Kopparbergs och Jämtlands län med underlydande fögderiförvaltningar, postverket (ifråga om personalen i Stockholm) samt domänstyrelsen (ej skogsstaten). Beträffande resultaten av den verkställda undersökningen hänvisas till § 42 i revisorernas berättelse. Ur revisorernas i frågan gjorda uttalande må här återgivas följande.

Undersökningen hade givit vid handen, att ett jämförelsevis stort antal befattningshavare innehade bisysslor och att detta särskilt vore förhållandet inom länsstyrelserna och fögderiförvaltningarna, där bisysslor allmänt förekomme. Beträffande övriga undersökta tjänstemannagrupper syntes innehavet av bisysslor vara av proportionsvis mindre omfattning. Rådande förhållanden på det ekonomiska området syntes här hava i viss mån föranlett, att en minskning i fråga om innehavet av bisysslor inträtt. Inom länsstyrelserna och fögderiförvaltningarna innehade i det närmaste 70 % av alla befattningshavare bisysslor, och antalet dylika för varje befattningshavare, som hade sådana sysslor, uppginge i medeltal till 3. Det förefölle revisorerna, som om dessa siffror vore oproporionerligt höga. Inom de undersökta ämbetsverken vore innehavet av bisysslor visserligen ganska allmänt, men procenttalet uppginge icke tillnärmelsevis till det för länsstyrelserna angivna. Beträffande postverkets personal förekomme bisysslor endast i ganska ringa utsträckning. Ifråga om Stockholmsläroverken åter vore antalet bisysslor ganska stort, i det att 68 % av de ordinarie lärarna innehade dylika sysslor.

Ett stort antal tjänstemän inom de högsta lönegraderna hade erhållit sina uppdrag av Kungl. Maj:t eller annan myndighet, och dessa uppdrag vore merendels av offentlig natur. I åtskilliga fall vore också dessa uppdrag att betrakta såsom rena honnörsposter. Befattningshavare i mellangraderna hade i vissa fall bisysslor i ganska stor utsträckning, och åtskilliga av dessa bisysslor, särskilt vad länsstyrelserna och fögderiförvaltningen beträffade, syntes vara av den art, att de borde kräva längre eller kortare tids tjänstedighet från den ordinarie tjänsten. Detta torde närmast gälla tjänstemän, som var och en innehade flera taxeringsuppdrag eller som bestred tjänster inom städernas uppboordsväsende.

Enligt revisorernas mening vore det självklart, att åtskilliga bisysslor, särskilt uppdrag av förtroendekaraktär, icke gärna kunde överlämnas åt arbetslösa, men å andra sidan torde det icke böra möta oöverstigligen svårigheter att vidtaga sådana åtgärder, att vissa bisysslor kunde överlätas på personer, lämpade för fullgörande av arbetsuppgifter inom ett fack, där arbetslöshet för närvarande vore rådande. Revisorerna tänkte härvid på uppdrag såsom allmänna ombud i sparbanker, kontrollanter m. m. Det syntes nämligen ingalunda självklart, att just länsstyrelsens befattningshavare, som nu i regel innehade dessa sysslor, vore speciellt lämpade för dylikt arbete. Revisorerna gjorde även gällande, att det icke vore nödvändigt, att såsom fallet varit hos länsstyrelserna och vissa ämbetsverk i Stockholm, låta den kvinnliga personalen utföra overtidsarbete och särskilt arbete för kommittéer och sakkunnigas räkning. Detta arbete syntes i många fall hava utan någon olägenhet kunnat anförtros åt personer, som icke varit fast knutna till statsförvaltningen. Tillämpandet av detta förfaringsätt skulle förvisso i sin mån inverka

på arbetslösheten bland kontorsutbildad kvinnlig personal. Revisorerna ville även fästa uppmärksamheten på, att ofta mycket arbetskrävande uppdrag av viss myndighet lämnades en befattningshavare, vilket uppdrag av såväl denne själv som myndigheten i fråga betraktades såsom varande av offentlig karaktär, på grund varav vederbörande befattningshavare ansåge sig kunna utföra arbetet under fastställd tjänstetid, utan att tjänstledighet behövde begäras från den ordinarie befattningen. Revisorerna hade vid sin granskning funnit, att det vore nödvändigt att i nämnda hänseende genomföra en effektivare kontroll.

Här må till slut nämnas, att *allmänna civilförvaltningens lönenämnd* och *kommunikationsverkens lönenämnd* avgivit gemensamt yttrande i anledning av statsrevisorernas uttalanden i den förevarande frågan och däri bland annat anfört, att nämnderna icke kunde förorda några direkta författningsföreskrifter utöver vad som föreslagits av 1928 års lönekommitté, men att det ville synas att vad revisorerna anfört gäve vid handen, att tillämpningen av gällande bestämmelser inom åtskilliga grenar av statsförvaltningen vore sådan, att det kunde anses vara påkallat att vidtaga särskilda åtgärder för att bereda arbetstillfällen åt därför skickade arbetslösa. Emellertid läte det sig icke göra att enbart på grundval av den utav revisorerna förebragta utredningen vidtaga några direkta åtgärder i sådant syfte. Härför erfordrades en allsidig och ingående undersökning.

Frågan om gift kvinnas anställning i statens tjänst är av betydligt yngre datum än frågan om statstjänstemännens bisysslor. Rörande tillkomsten av nu gällande regler i denna fråga må här återgivas följande.

Vid 1921 års riksdag genomfördes sådan ändring av grundlagarna, att hinder för kvinnas utnämning och befordrande till statstjänster i regel ej vidare skulle möta. Frågan hade emellertid ej därigenom vunnit slutgiltig lösning, enär enligt den nya lydelsen av 28 § regeringsformen förutsattes, att kvinnas utnämning och befordran skulle ske enligt av Konung och riksdag godkända grunder. Sedermera framlade Kungl. Maj:t för 1922 års riksdag proposition, nr 241, med förslag till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag. Lagförslaget innehöll en allmän regel om kvinnas principiella likställighet med man i fråga om behörighet att innehava statstjänst; därtill hade fogats bestämmelser om de särskilda fall, i vilka densamma ej skulle gälla. Regeln skulle även tillämpas i fråga om kvinnas behörighet att innehava annat allmänt uppdrag. Förslaget innehöll icke någon föreskrift om gift kvinnas ställning i statstjänsten och avsåg följaktligen att genomföra full likställighet mellan gifta och ogifta kvinnor. Kungl. Maj:ts förslag tillstyrktes av sammansatta stats- och första lagutskottet, utlåtande nr 7, dock med den avvikelsen, att lagen icke skulle träda i kraft, förrän de kvinnliga statstjänarnas avlösnings- och pensionsfrågor blivit lösta. Propositionen blev emellertid avslagen av första kammaren.

Vid 1923 års riksdag framlade Kungl. Maj:t genom proposition nr 40 i huvudsak samma förslag. I fråga om lagens ikraftträdande hade emellertid upptagits det av utskottet vid föregående riksdag förordade förslaget. I huvudsaklig överensstämmelse med Kungl. Maj:ts förslag vann frågan vid denna riksdag sin lösning, och den 22 juni 1923 utfärdades lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag, den s. k. behörighetslagen.

Beträffande de kvinnliga statstjänarnas avlönings- och pensionsförhållanden framlades förslag genom statsverkspropositionen till 1925 års riksdag och, sedan riksdagen fattat beslut såväl härom som angående behörighetslagens ikraftträdande, stadgades genom lag den 12 juni 1925, att behörighetslagen skulle träda i kraft den 1 juli samma år.

Redan vid 1925 års riksdag hade emellertid i väckt motion, II: 229, hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vad mån en begränsning av gift kvinnas rätt att innehava statstjänst och allmänt uppdrag måtte, för tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors berättigade anspråk på arbetsutkomst, kunna äga rum, och att Kungl. Maj:t därefter måtte för riksdagen framlägga de förslag, som av utredningen kunde föranledas. Förslaget avstyrktes dock av första lagutskottet, utlåtande nr 9, bland annat när det syntes utskottet utslutet, att riksdagen, så kort tid efter behörighetslagens antagande och innan densamma ens trätt i kraft, skulle frångå den intagna ståndpunkten i fråga om lika behörighet för gifta och ogifta kvinnor att innehava statstjänst och ifrågasätta undantagsbestämmelser i fråga om de förra. Motionen föranledde ej heller någon riksdagens åtgärd.

I sak samma yrkande framfördes även vid 1926 års riksdag genom motionerna II: 26 och II: 201. Motionerna avstyrktes av andra kammarens femte tillfälliga utskott (utl. nr 7), som till stöd därför anförde, bland annat, följande.

De i motionerna påtalade svårigheterna och olägenheterna hade givetvis varit förutsedda vid genomförandet av den ifrågasatt lagstiftningen, men man borde icke, på grund av att de gjorde sig särskilt gällande under rådande förhållanden, övergiva likställighetsprincipen. Det skulle vara en utomordentlig åtgärd, om riksdagen, redan innan verklig erfarenhet vunnits om behörighetslagens praktiska verkningar, ifrågasatte åtgärder för dess åtminstone partiella upphävande. I avsevärt antal fall vore gifta kvinnors tjänsteställning beroende av verkligt ekonomiskt behov, och för dylika fall avsåge motionerna icke inskränkning i rätten att inneha statstjänst. Men vederbörande myndigheter skulle ställas inför nästan olösliga uppgifter, om de vid prövning av befordringsfrågor skulle i fråga om gifta kvinnor taga hänsyn till, förutom förtjänst och skicklighet, även rent personliga förhållanden. Stor vikt fästes även vid att frågan om gift kvinnas anställning utom hemmet vore aktuell icke blott i fråga om statstjänst utan även beträffande gifta kvinnors förvärvsarbete utom hemmet på det privata området. Därest staten som landets största arbetsgivare skulle inskrida mot gifta kvinnors

anställning, kunde det antagas, att detta skulle tagas till exempel i fråga om kommunal anställning samt på privata områden och därigenom medföra vidare konsekvenser än motionärerna tänkt sig.

Motionerna föranledde icke till någon åtgärd.

Vid 1927 års riksdag förelades frågan om begränsning av gifta kvinnors anställning i statens tjänst ånyo riksdagen genom motionerna II: 256 och II: 262. I den sistnämnda motionen förutsattes dock, att behörighetslagen skulle bibehållas oförändrad. Vederbörande utskott, andra kammarens femte tillfälliga, verkställde nu viss utredning i syfte att belysa, dels huruvida efter behörighetslagens ikraftträdande någon större tillströmning av gifta kvinnor till statstjänst kunnat förmärkas, och dels huruvida stöd funnes för antagandet, att gifta kvinnors avgång ur tjänst skulle bliva större, om åt dem lämnades rätt att återinträda i tjänst vid eventuellt änkestånd eller skilsmässa. Undersökningen omfattade följande verk, nämligen generalpoststyrelsen, järnvägsstyrelsen, kontrollstyrelsen, patent- och registreringsverket, pensionsstyrelsen, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, telegrafstyrelsen, vattenfallsstyrelsen och riksförsäkringsanstalten. Av densamma framgick att av 4 388 kvinnliga befattningshavare 276 eller 6,3 % voro gifta med statstjänstemän och 507 eller 11,6 % med andra än statstjänstemän. Enligt utskottet syntes utredningen utvisa, att någon större tillströmning av gifta kvinnliga sökande till statstjänster ej förmärkts sedan behörighetslagen trädde i kraft; att vissa svårigheter kunde befaras vid eventuellt beredande av plats åt änka eller frånskild kvinna, som tidigare vid giftermål avgått ur tjänst; samt att antalet gifta kvinnor — särskilt sådana som vore gifta med statstjänstemän — icke vore så stort som i allmänhet antoges. På hemställan av utskottet (utlåtande nr 4) föranledde motionerna icke till någon åtgärd.

Frågan återkom därefter i något förändrad form vid 1931 års riksdag, då i motion II: 51 hemställdes, att riksdagen ville besluta att i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla dels om en förutsättningslös utredning, huruvida och i vad mån, bl. a. för bättre tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors behov av arbetsutkomst, åtgärder kunde vidtagas i syfte att uppmuntra kvinnliga tjänstemän till frivillig avgång ur statstjänst vid giftermåls ingående, dels ock om framläggande för riksdagen av de förslag, som av utredningen kunde föranledas. I motionen framhölls bland annat, att år 1927 vid postverket funnos 691 ordinarie kvinnliga befattningshavare, av vilka 125 eller 18,1 % voro gifta. Motsvarande tal år 1931 voro resp. 692, 169 och 24,5 %. Antalet gifta kvinnor hade alltså stigit avsevärt både absolut och relativt. Vid statens järnvägar voro motsvarande tal år 1927 resp. 347, 78 och 22,4 % samt år 1931 resp. 336, 81 och 24,1 %. Hela antalet kvinnliga befattningshavare vid statens järnvägar hade alltså minskats sedan år 1927, men minskningen hade icke gått ut över de gifta, vilka i stället hade ökat både absolut taget — från 78 till 81 — och relativt — från 22,4 till 24,1 %. Ingenting syntes tala för att tendensen skulle vara en annan vid andra verk.

Andra kammarens första tillfälliga utskott, som fick att behandla denna motion, anförde i sitt utlåtande (nr 5) bland annat följande.

Utskottet ansåge det vara ur samhällelig synpunkt önskvärt, att gift kvinnan kunde helt ägna sig åt familjens och hemmets vård, och utskottet delade även motionärens mening att bot borde sökas mot den rådande ungdomsarbetslösheten. Dock ansåge utskottet, att ett bifall till motionärens förslag skulle i mycket ringa grad förbättra förhållandena på arbetsmarknaden. Att såsom i motionen föreslagits genom speciella gratifikationer söka förmå gifta kvinnor att frivilligt avgå ur tjänsten funne utskottet ur principiell synpunkt vara olämpligt, och dessutom komme ett dylikt gratifikationssystem säkerligen icke att leda till åsyftat resultat. Icke heller motionärens tanke på visst företräde för beredande av tjänst åt gift kvinna, som frivilligt avgått ur statstjänst men av olika skäl önskade återinträda i densamma, torde vara möjlig att realisera, då detta såväl med hänsyn till personalens nyrekryterings- som befordringsmöjligheter syntes vara ägnat att inge vissa betänkligheter.

På förslag av utskottet avslogs motionen.

Den förevarande frågan var slutligen föremål för behandling även av 1933 års riksdag på grund av väckt motion, II: 394, vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära skyndsamt utredning, som toge sikte på att få fram förslag för snabbast möjliga avveckling av det s. k. dubbeltjänstsystemet inom statsförvaltningen. Av motiveringen framgick, att motionärerna avsågo en inskränkning eller avveckling av gifta kvinnors rätt att inneha statstjänst. Även nu avstyrktes vidtagandet av särskilda åtgärder av vederbörande utskott, andra kammarens andra tillfälliga utskott (utlåtande nr 1), huvudsakligen på grund av svårigheten att finna framkomliga vägar, vilka, utan att skapa allvarliga orättvisor, kunde tillgodose de framförda önskemålen. Vid frågans behandling i kammaren bifölls emellertid ett under överläggningen framställt yrkande, att kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning, som toge sikte på utarbetandet av förslag, åsyftande minskning på frivillighetens väg av antalet gifta kvinnor i statstjänst. Detta beslut biträdades dock ej av första kammaren, varför frågan förföll.

Frågan om gift kvinnans anställning i allmän tjänst har även i någon mån berörts av 1933 års statsrevisorer i samband med deras behandling av bisysslefrågan. Vid införskaffandet av materialet till förut omnämnda utredning i sistnämnda fråga hade sålunda uppgifter begärts av befattningshavarna även rörande makas eller makes anställning i statens eller annan allmän tjänst. Revisorerna kommo emellertid till det resultatet, att några säkra slutsatser i denna fråga icke kunde dragas av det införskaffade materialet. I sitt i anledning av revisorernas uttalanden avgivna yttrande hava allmänna civilförvaltningens lönenämnd och kommunikationsverkens lönenämnd sedermera anförts, att, om en utredning komme till stånd i bisysslefrågan, det låge nära till hands att därvid till behandling upptaga jämväl

frågan, i vilken utsträckning gift kvinna borde medgivas att inneha statsanställning eller med statsmedel avlönad anställning.

Andra kammarens utskott har vidare anfört följande.

»De sju motioner, vilka här i ett sammanhang upptagits till behandling, åsyfta samtliga vidtagandet från statsmakernas sida av sådana åtgärder, att en ur social synpunkt mera ändamålsenlig fördelning kan komma till stånd av i motionerna närmare angivna arbetstillfällen, över vilka staten direkt eller indirekt förfogar. I flertalet av motionerna framhålles särskilt, att dylika åtgärder skulle vara ägnade att motverka arbetslösheten.

*Andra kam-
marens fjär-
de tillfälliga
utskott.*

Bortsett från två speciella frågor, till vilka utskottet senare återkommer, kunna de i de föreliggande motionerna framställda yrkandena hänföras dels till bisysslefrågan och dels till det s. k. dubbeltjänstsystemet. Bisysslefrågan behandlas i motionerna II: 366, 368, 488, 489 och 502, i vilka påyrkas åtgärder för begränsning av statstjänstemännens rätt att vid sidan av den egentliga tjänsten inneha andra befattningar eller uppdrag. Till samma kategori torde böra räknas den i motionerna II: 368, 488 och 502 behandlade frågan om inskränkning av statlig pensionärs rätt att inneha avlönad arbetsanställning. Frågan om dubbeltjänstsystemet behandlas i motionen II: 366, i vilken hemställes om utredning rörande äkta makars samtidiga anställning i statstjänst, samt i motionerna II: 29, 368 och 488, i vilka mera generellt påyrkas utredning rörande gifta kvinnors anställning i statens eller annan allmän tjänst. Till samma grupp av yrkanden torde även böra räknas det i motionen II: 146 framförda om rätt till minskad tjänstgöringsskyldighet för befattningshavare, särskilt gifta kvinnor, i allmän tjänst.

Vad först angår frågan om statstjänstemännens bisysslor, så framgår av den ovan lämnade redogörelsen för den tidigare behandlingen av denna fråga, att densamma sedan länge varit föremål för synnerlig uppmärksamhet. Efter ingående utredning hava även förslag till skärpta restriktiva bestämmelser på detta område blivit framlagda, vilka förslag dock ännu ej blivit slutligt prövade. Vid sådant förhållande kunde det måhända anses onödigt att nu igångsätta en ny, omfattande undersökning. Då utskottet det oaktat för sin del förordar en dylik undersökning, beror detta därpå, att man vid de föregående utredningarna valt helt andra utgångspunkter än de som lagts till grund för de nu föreliggande motionerna. Dessa åsyfta, som förut framhållits, ett klarläggande av i vad mån det skulle vara möjligt att bereda arbetsanställning åt nu arbetslösa genom att inskränka statstjänstemännens rätt att vid sidan av tjänsten ägna sig åt annat förvärvsarbete. Vid den av 1933 års statsrevisorer verkställda utredningen har man visserligen på frågan anlagt sistnämnda synpunkt, men med den korta tid, som stått revisorerna till buds, har det givetvis för dem varit omöjligt att mera uttömmande behandla frågan. Utskottet föreslår sålunda, att statsrevisorernas undersökning på detta område fullständigas. I detta sammanhang torde den

närbesläktade, i vissa motioner behandlade frågan om statlig pensionärs rätt att inneha avlönad tjänst av större omfattning böra upptagas till övervägande. Utskottet inser till fullo, att denna fråga är av rätt vansklig beskaffenhet, men anser dock, att den äger ett så nära samband med frågan om statstjänstemännens bisysslor, att även den bör göras till föremål för utredning och övervägande ur här framförda synpunkter.

Vad härefter angår frågan om gift kvinnas innehav av statstjänst eller av statsavlönad kommunal tjänst synes ingen av motionärerna åsyfta ett generellt förbud på detta område. Utskottet har också för egen del den uppfattningen, att en lagstiftning av sådan innebörd icke bör eftersträvas. De invändningar, som rests mot en dylik lagstiftning, synas nämligen utskottet synnerligen vägande. Utskottet vill emellertid erinra om att de sakkunniga, som utformat den s. k. behörighetslagen, gävo uttryck åt den meningen, att den gifta kvinnans anställning i statstjänst i många fall icke vore önskvärd eller borde främjas. De sakkunniga trodde dock att gifta kvinnor sällan i andra fall än då tvingande ekonomiska skäl förelåge skulle komma att söka arbete utom hemmet. Det har emellertid vid åtskilliga tillfällen i riksdagen gjorts gällande, att utvecklingen skulle ha jävat de sakkunnigas antagande härutinnan och att man i denna omständighet hade att söka en av orsakerna till den opinion mot gifta kvinnors innehav av allmän tjänst, som faktiskt numera på flera håll förefinnes och som tagit sig uttryck i yrkanden om restriktiva åtgärder för att hejda denna utveckling. Otvivelaktigt innebär i tider som de nuvarande med svår arbetslöshet föreningen på man och hustru av två tjänster, båda kanske välavlönade, ett irritationsmoment, och andra kammaren har också 1933 bifallit ett yrkande om en utredning med sikte på utarbetandet av förslag åsyftande minskning på frivillighetens väg av antalet gifta kvinnor i statstjänst. Utskottet håller före att en utredning inte längre bör undanskjutas och förordar alltså att den kommer till stånd. Därvid torde först böra undersökas omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig eller statsunderstödd kommunal tjänst samt i vad mån reglerande åtgärder på detta område skulle kunna få betydelse för motverkande av arbetslösheten. Då det gäller att överväga vilka åtgärder som lämpligen böra ifrågasättas, torde i enlighet med andra kammarens ovannämnda uttalande böra tagas sikte på möjligheterna att kunna stimulera till frivillig avgång ur tjänst. Åtskilliga uppslag i sådant avseende ha lämnats såväl i tidigare i denna fråga väckta motioner som i de nu föreliggande. Med gällande bestämmelser har en gift kvinna, som önskar helt ägna sig åt hemmets arbetsuppgifter, endast att definitivt frånträda sin tjänst. På grund härav torde det icke sällan förekomma, att de gifta kvinnorna kvarstå i tjänst utslutande eller förnämligast med tanke på att förhållanden i en framtid kunna uppstå, som ur försörjningssynpunkt nödvändiggöra tjänstens bibehållande. Det har därför ifrågasatts att öppna möjlighet för gift kvinna att avgå ur tjänst med rätt att sedermera efter behovsprövning åter inträda i samma

eller annan anställning. Även om en sådan anordning skulle medföra vissa svårigheter ur arbetssynpunkt, torde uppslaget dock böra närmare undersökas. Även torde den i motionen II: 146 framförda tanken, att särskilt gifta kvinnor skulle medgivas rätt att få sin tjänstgöringsskyldighet inskränkt till förslagsvis hälften med motsvarande avdrag å avlöningsförmånerna, böra uppmärksammas. Jämväl övriga i förevarande syfte framförda uppslag, exempelvis det i motionen II: 29 framlagda att genom särskild förtidspensionering söka förmå gifta kvinnliga befattningshavare att frivilligt avgå ur tjänst, torde böra närmare undersökas.

I motionen II: 368 har vidare ifrågasatts sänkning av pensionsåldern eller, om detta skulle ställa sig för kostsamt, förtidspensionering i större omfattning av tjänstemän, som fått sin arbetsförmåga nedsatt genom försvagad hälsa. Med anledning härav vill utskottet erinra, att till utskottet hade från början hänvisats även motionen II: 147 angående beredande av rätt till förtidspensionering av befattningshavare i allmän tjänst i syfte att därigenom bereda möjlighet till arbete åt unga arbetslösa. Liknande förslag men begränsade till att avse endast småskollärarinnor hava framförts i de till bankoutskottet remitterade motionerna II: 263 och II: 439. Sedermera har Kungl. Maj:t genom en den 2 mars 1934 dagtecknad proposition, nr 222, för riksdagen framlagt förslag till, bland annat, reglemente angående tjänstepension för tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen. Enligt 17 § i nämnda reglementsförslag må tjänsteman, som tidigast fem år före uppnåendet av pensionsåldern frivilligt avgår ur tjänst, under vissa förutsättningar medgivas rätt till förtidspension. Förslaget innebär även i stort sett en allmän sänkning av pensionsåldern. Sedan denna proposition för förberedande behandling hänvisats till bankoutskottet, meddelade fjärde tillfälliga utskottet, i avgivet memorial, nr 3, att utskottet för sin del ansåge, att den till utskottet hänvisade motionen II: 147 lämpligen borde behandlas av samma utskott, som hade att behandla ovan nämnda proposition nr 222 samt motioner II: 263 och II: 439. Utskottet anhöll därför att få till andra kammaren återlämna motionen II: 147, vilken framställning bifölls av kammaren, varefter även denna motion remitterades till bankoutskottet. Förslag av i stort sett samma innebörd och syfte som det nu förevarande, i motionen II: 368 framförda förslaget kommer alltså att i annat sammanhang underställas riksdagens prövning. Vid sådant förhållande har utskottet ansett sig för sin del icke böra göra annat uttalande i denna fråga än att den beredning, åt vilken kan komma att anförtros den av utskottet i anledning av de föreliggande motionerna förordade utredningen, bör vara oförhindrad att till behandling upptaga även här berörda spörsmål, därest och i den mån förhållandena, sedan riksdagen slutbehandlat de övriga motionerna i ämnet, så påkalla.

I samma motion, II: 368, har slutligen påyrkats utredning av möjligheterna att lindra den nuvarande stora arbetslösheten bland landets ungdom

genom »uppgörande av förslag till organisation av en särskild propaganda-tjänst under socialstyrelsen, vars uppgift skulle vara att i samarbete med fackföreningar, tjänstemannasammanslutningar, det enskilda näringslivets organ, arbetsförmedlingar och pressen söka verka för en så vitt möjligt allmän tillämpning av kommitténs rekommendationer till lindrande av ungdomsarbetslösheten». För sin del håller utskottet före, att det är föga ändamålsenligt att söka bilda sig en uppfattning om lämpligheten av ett realiserande av detta förslag, innan de utredningar blivit verkställda, på vilka den ifrågasatta anordningen skulle grundas. Enligt utskottets mening bör därför motionen i denna del icke föranleda någon åtgärd.

Med stöd av vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande möjligheterna att genom en ändamålsenligare fördelning av arbetstillfällena av sådan art, som angivits i de föreliggande motionerna, eller genom andra åtgärder av ovan antydd natur motverka den rådande arbetslösheten samt att Kungl. Maj:t för riksdagen framlägger de förslag, som av utredningen kunna föranledas.»

*Andra
kammarens
beslut.*

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet.

Andra kammarens beslut såväl som de i första kammaren väckta och till utskottet remitterade motionerna syfta till att söka skapa flera försörjningsmöjligheter inom vårt land. Därvid toges i huvudsak sikte på statstjänstemännens bisysslor och de gifta kvinnornas innehav av allmän tjänst.

Att genom lagstiftningsåtgärder lösa de här berörda frågorna, vilka äro av synnerligen komplicerad natur, synes vanskligt. En utbredd opinion torde emellertid kräva, att dessa problem bli föremål för en allsidig utredning. Då utskottet icke velat motsätta sig att den av andra kammaren beslutade utredningen kommer till stånd, har det skett i syfte att få alla i samband med dessa frågor stående problem allsidigt och objektivt belysta. Utskottet vill därför understryka, att utredningen ej bör bindas vid några direktiv utan göras helt förutsättningslös.

Under hänvisning till vad utskottet sålunda anført får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 26 maj 1934.

På utskottets vägnar:
RUBEN WAGNSSON.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar Wagnson, Olof Carlsson, Wijkström, Bjurström, Sjödahl, Per Andersson, Volrath Tham och Hagström.

Bil. 1.

Yttrande av generalpoststyrelsen.

Till Första kammarens första tillfälliga utskott.

I anledning av den vid innevarande års riksdag i första kammaren väckta motionen nr 23 angående utredning rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst m. m., vilken motion remitterats till generalpoststyrelsen för yttrande, får styrelsen härmed anföra följande.

Syftemålet med den väckta motionen synes vara att åstadkomma lindring i den arbetslöshet, som för närvarande är rådande huvudsakligast bland ungdomen inom landet. I anledning av en vid 1931 års riksdag väckt motion med i stort sett enahanda syfte avgav generalpoststyrelsen den 10 mars nyssnämnda år infortrat yttrande till andra kammarens första tillfälliga utskott. En avskrift av detta yttrande bifogas härjämte.

Såsom framgår av sagda yttrande, framhöll generalpoststyrelsen såsom önskvärt att kvinnliga postexpeditörers avskedstagande från tjänsten och övergång till reservkåren kunde stimuleras. Antalet reservpostexpeditörer uppgick då till 67 stycken.

Sedan generalpoststyrelsen avgav sitt yttrande har utvecklingen i berörda hänseende gått i annan riktning än den styrelsen angivit såsom önskvärd. Detta framgår bland annat därav att antalet reservpostexpeditörer nu är 61. Anledningen till nedgången i antalet dylika tjänstemän är emellertid delvis att söka däri att några reservpostexpeditörer efter ansökan återanställts i ordinarie eller extra ordinarie tjänst.

Den växande arbetslösheten skulle enligt motionärernas uppfattning kunna avsevärt minskas, därest möjligheten för gifta kvinnor att innehava statstjänst i möjligaste mån inskränktes. I vilken omfattning tjänstemän av detta slag förekomma inom postverket framgår av bifogade uppgift över antalet inom verket anställda ordinarie och extra ordinarie kvinnliga tjänstemän.

Den utredning som begäres i motionen skulle bland annat taga sikte på möjligheterna att genom särskild förtidspensionering minska antalet i statlig och kommunal tjänst anställda gifta kvinnliga tjänstemän. Utan att närmare ingå på frågan huruvida detta sätt att komma till rätta med de anmärkta svårigheterna kan vara ur olika synpunkter lämpligt, vill generalpoststyrelsen uttala, att styrelsen icke anser osannolikt, att en möjlighet till frivillig avgång ur tjänsten före den stadgade pensionsåldern skulle komma att begagnas av ett icke oväsentligt antal av de tjänstemän, varom här är fråga, även om en sådan avgång givetvis endast skulle berättiga till en pension, som i fråga om storleken vore avvägd i förhållande till antalet vid avgångstillfället innehavda tjänste- och avgiftsår.

Under hänvisning i övrigt till sitt ovan åberopade yttrande får general-

poststyrelsen meddela, att styrelsen icke har något att erinra mot en utredning i motionens syfte.

Stockholm den 6 mars 1934.

Kungl. generalpoststyrelsen.

K. A. Carstensen.

Bror D. Sahlström.

/Allan Hultman.

Till Andra kammarens första tillfälliga utskott.

I anledning av den vid innevarande års riksdag i andra kammaren väckta motionen nr 51 angående åtgärder i syfte att uppmuntra kvinnliga tjänstemän till frivillig avgång ur statstjänst vid gifternåls ingående får generalpoststyrelsen härmed anföra följande.

Motionären utgår från önskvärdheten att lindra den bland landets ungdom för närvarande rådande arbetslösheten, och ingenting torde vara mera önskvärt, än att allt, som från statsmakternas sida möjligen och lämpligen kan göras, också göres i sådant syfte. Generalpoststyrelsen saknar material för bedömande, i vilken mån någon verklig lättnad uti anmärkta svårigheter skulle uppstå, därest någon procent av i statstjänst anställda gifta kvinnor skulle avgå från statstjänsten, och styrelsen skall följaktligen icke heller vidare sysselsätta sig med denna sida av saken, utan i stället ingå på frågan, huruvida någon anordning i överensstämmelse med motionärens huvudtanke kunde vara av någon nytta för postverket och således önskvärd även ur annan synpunkt än den, från vilken motionären huvudsakligen utgått.

Extra ordinarie eller ordinarie postexpeditör, som på egen begäran avgår från denna anställning, kan efter framställning medgivas kvarstå såsom reservpostexpeditör. För närvarande finnas 67 reservpostexpeditörer, samtliga gifta kvinnor. Reservpostexpeditör har skyldighet att tjänstgöra åtminstone tre månader om året och kan efter ansökan åter vinna anställning såsom extra ordinarie postexpeditör eller postexpeditör.

Postverkets behov av vikarier för tjänstemännen i kassatjänst är helt naturligt icke konstant året om, utan är större under sommarmånaderna, under vilka semesterledigheterna ökas, varförutom vid tiden omkring jul och nyår ett stort behov är förhanden av förstärkning i kassorna. Till sådana vikariats- och förstärkningstjänstgöring anlitas i första hand postexpeditörsaspiranter och extra ordinarie postexpeditörer utan fast placering. Det anses önskvärt att hålla denna reservkår vid så låg numerär, att samtliga dessa reservtjänstemän kunna erhålla så vitt möjligt jämnt arbete under hela året. De nyssnämnda reservpostexpeditörerna utgöra alltså en nyttig förstärkning av vikariatspersonalen under sådana perioder av året, då behovet är störst. Reservpostexpeditörernas antal är emellertid för närvarande icke alls så stort, att det hjälper postverket ur svårigheterna. Med avseende härå kan det alltså betecknas såsom önskvärt, att reservpostexpeditörernas antal ökas. Åtskilliga reservpost-

expeditörer åtaga sig redan nu beredvilligt tjänstgöring mer än de föreskrivna tre månaderna om året. Men detta är ingalunda fallet med alla. Från tjänstemännens sida har väckts förslag om att den till reservpostexpeditörerna vid tjänstgöring utgående ersättningen skulle höjas, varigenom skulle vinnas, bland annat, den fördelen, att reservpostexpeditörerna i större omfattning än för närvarande ställde sig till förfogande för tjänstgöring under de tidsperioder, då vikariebehovet är störst.

Ur den nu belysta synpunkten skulle det uppenbarligen vara av ett visst värde för postverket, därest kvinnliga postexpeditörers avskedstagande från tjänsten och övergång till reservkåren kunde på ett eller annat sätt stimuleras, under det att postverkets intresse av att hava god tillgång på vikariepersonal skulle motverkas av ett system med avskedspremier eller dylikt utan några förpliktelser vidare gentemot verket från den avskedstagandes sida.

Vidare torde böra framhållas, att, då en gift kvinnlig tjänsteman helt naturligt icke kan flytta hur som helst, men en så stor rörlighet som möjligt är ändamålsenlig med tanke på personalens bästa utnyttjande, det icke kan anses för tjänsten lyckligt, att en allt för stor procent av tjänstemännen utgöres av gifta kvinnor.

Mot en utredning i motionens syfte kan generalpoststyrelsen icke hava något att erinra.

Stockholm den 10 mars 1931.

Kungl. generalpoststyrelsen.

Anders Örne.

K. A. Carstensen.

/Carl Norgren.

Uppgift

rörande gifta, vid postverket anställda ordinarie och extra ordinarie kvinnliga tjänstemän (februari 1934).

1 Tjänste- grad	2 Sammanlagt antal kvinn- liga tjänste- män i vid- stående tjänstegrad	3 Antal av i kol. 2 upptagna kvinnliga tjänstemän, som äro						
		gifta med					änkor	från- skilda
		post- tjänste- man	f. d. post- tjänste- man	annan stats- tjänste- man	kommun- altjän- steman	privat- anställd		
Kontorsbiträde	363	11	—	11	6	62	3	9
Stationsmästare av klass 8	17	—	—	1	1	3	—	—
Kanslibiträde..	120	10	—	7	2	13	6	2
Stationsmästare av klass 7	49	—	—	—	—	10	3	1
Kansliskrivare..	30	1	1	—	—	3	—	—
Postexpeditör..	348	55	2	13	5	36	10	6
Förste postexpeditör	35	4	—	—	—	—	—	—
Postassistent...	9	2	—	1	—	1	2	—
E. o. kontorsbiträde	250	3	—	1	1	13	—	—
E. o. postexpeditör	128	3	—	3	1	8	2	—
S:a	1 349	89	3	37	16	149	26	18

145

Bilaga 2.

Yttrande av telegrafstyrelsen.

Till Riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott.

Kungl. Maj:t har den 16 februari 1934 anbefallt telegrafstyrelsen att avgiva och senast den 15 mars 1934 till utskottet överlämna det genom utskottets skrivelse till statsrådet Levinson den 12 februari 1934 begärda yttrandet över den inom första kammaren väckta och till utskottets behandling hänvisade motionen nr 23 (II: 29). Med anledning härav får telegrafstyrelsen anföra följande.

Uti den ifrågavarande motionen föreslås utredning dels rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst, dels ock rörande möjligheterna att förmå de gifta kvinnorna att frånträda sina tjänster.

Vad angår utredningen i dess förra del, är telegrafstyrelsen i tillfälle att meddela, att 1930 års pensionssakkunniga för sin pågående utredning rörande familjepensioneringen föranstaltat om införskaffande direkt från vederbörande av fullständiga upplysningar rörande de gifta kvinnornas anställning i statstjänst. Enligt vad från de sakkunniga under hand erfarits, kunna de till dem inkommande uppgifterna icke förväntas bliva slutligt bearbetade förrän i samband med övriga, omfattande utredningar, som de sakkunniga igångsatt. De sakkunnigas undersökningar avse emellertid icke gifta kvinnor i kommunal tjänst och således ej heller den statsunderstödda lärarpersonalen.

Vidkommande utredningens senare del, vill telegrafstyrelsen erinra, att förenämnda sakkunniga i sitt den 5 september 1932 avgivna betänkande (Statens offentliga utredningar 1932:19) med förslag till reglemente angående tjänstepension för tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen, m. m., ägnat särskild uppmärksamhet åt frågan om befrämjande av gifta kvinnors avgång ur statstjänst. De sakkunniga — som inledningsvis (sid. 43) framhålla, att denna fråga upptagits av dem till följd bl. a. därav att andra kammarens första tillfälliga utskott vid 1931 års riksdag uttalat sin förhoppning om att så skulle ske — ha framlagt vissa förslag i ämnet, om vilka de sakkunniga emellertid (sid. 46) uttala, att de närmast vore att anse såsom ett uppslag till fortsatt diskussion i ämnet, varjämte de sakkunniga tillfoga, att spörsmålet sådant det av de sakkunniga upplagts icke syntes kunna erhålla sin slutgiltiga lösning i ett blivande tjänstepensionsreglemente utan ägde närmare samband med familjepensioneringens ordnande, varför spörsmålet syntes böra bliva föremål för uppmärksamhet i samband med sistnämnda pensionerings revision.

Telegrafstyrelsen anser sig icke nu kunna göra något principiellt uttalande om huruvida det är ur alla synpunkter önskvärt att åtgärder vidtagas i det av motionärerna berörda syftet, än mindre om de utvägar, som härför stå till buds. Styrelsen vill allenast framhålla, att någon fullt effektiv åtgärd i antydd riktning icke lär kunna utfinnas utan att de av statsmakterna efter moget övervägande år 1923 fattade beslut trädas för när, vilka utmynnat i lagen om kvinnas behörighet att utöva statstjänst och annat allmänt uppdrag.

Stockholm den 13 mars 1934.

Kungl. telegrafstyrelsen.

A. Hamilton.

J. Alf. Lundgren.

| Sigurd Persson.

Bilaga 3.

Yttrande av järnvägsstyrelsen.

Till Riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott.

Genom beslut av Kungl. Maj:t den 16 februari 1934 har järnvägsstyrelsen anbefallts att senast den 15 innevarande mars till Eder inkomma med ytt-

rande över av riksdagsmännen Anton Pettersson i första kammaren och G. Nyblom i andra kammaren väckta motioner (I: 23 och II: 29) angående utredning rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst och om möjligheterna till förtidspensionering av dem.

Till åtlydnad härav får styrelsen anföra följande.

Med anledning av en i riksdagen år 1931 väckt motion (II: 51) angående åtgärder i syfte att uppmuntra kvinnliga befattningshavare i statens tjänst till frivillig avgång vid äktenskaps ingående framhöll styrelsen i skrivelse den 11 mars 1931 till riksdagens andra kammarens första tillfälliga utskott, att styrelsen gärna ville vitsorda önskvärdheten av att kvinnliga befattningshavare i större utsträckning än som för det dåvarande skedde, lämnade sin statstjänst vid äktenskaps ingående eller i varje fall sedan de fått barn att taga vård om. Vad som gällde då, gäller även nu. Styrelsen tager då i första hand sikte på fördelarna ur verkets synpunkt att hava tjänstehavare, som kunna med odelat intresse ägna sina krafter åt arbetet i verkets tjänst. Erfarenheten har visat, att äktenskapet för kvinnans vidkommande i många fall innebär ett avsevärt försvårande av hennes förutsättningar att sköta en befattning. Det vill synas styrelsen som om det även vore ett betydelsefullt samhälleligt intresse, att den gifta kvinnan helt ägnade sig åt skötseln av hemmet och särskilt åt vårdnaden om barnen; tecken saknas ej, som tyda på att behovet av dylik omvårdnad för det närvarande är större än tillförne.

Beträffande föreliggande motioners syfte att i de avgåendes ställe bereda anställning åt andra och på så sätt minska den rådande arbetslösheten, särskilt bland ungdomen, må framhållas, att av motionärerna ifrågasatta åtgärder, vad statens järnvägar beträffar, endast i ringa mån skulle för närvarande kunna medverka till arbetslöshetens nedbringande, enär på grund av rådande personalöverskott de gifta kvinnliga befattningshavarna i avsevärd utsträckning skulle vid avgång kunna ersättas med annan inom verket förefintlig personal.

Av angivna skäl skulle den av motionärerna föreslagna utredningen vara av behovet påkallad, men med hänsyn därtill att frågan om förtidspensionering av kvinnliga befattningshavare i samband med avgång ur tjänst vid äktenskaps ingående lär vara under utredning inom 1930 års pensionssakkunniga i samband med frågan om familjepensionering för statsanställda, synes det styrelsen ej finnas anledning att i ärendet vidtaga annan åtgärd än ett påskyndande i möjligaste mån av den sålunda redan igångsatta utredningen.

Stockholm den 15 mars 1934.

Kungl. järnvägsstyrelsen.

Axel Granholm.

Gunnar Kuist.

Yttrande av riksförsäkringsanstalten.

Till Riksdagens Första kammarens första tillfälliga utskott.

Genom remiss den 16 februari 1934 har Kungl. Maj:t anbefallt riksförsäkringsanstalten att avgiva och till riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott överlämna yttrande över den av herr Anton Pettersson m. fl. vid innevarande års riksdag inom kammaren väckta motionen nr 23 om utredning rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst och om möjligheterna till förtidspensionering av dem.

Till efterkommande härav får riksförsäkringsanstalten till en början lämna några faktiska upplysningar.

Antalet kvinnliga befattningshavare i riksförsäkringsanstalten utgör för närvarande 243. Av dessa befattningshavare äro 69 gifta. Ett antal av 13 äro gifta med statstjänstemän. De gifta kvinnliga befattningshavarna utgöra således 28,4 % av hela antalet kvinnliga befattningshavare. De kvinnliga befattningshavare, som äro gifta med statstjänstemän, utgöra 5,3 % av hela antalet kvinnliga befattningshavare. Vid denna beräkning hava änkor och frånskilda räknats såsom ogifta. Så gott som samtliga anstaltens gifta kvinnliga befattningshavare hava ingått äktenskap efter det de blivit anställda i anstaltens tjänst.

Vad därefter beträffar den remitterade motionen får riksförsäkringsanstalten anföra följande.

Motionärerna motivera de av dem föreslagna åtgärderna med att ett avlägsnande av gifta kvinnor från statlig och kommunal tjänst skulle frigöra ett antal tjänstebefattningar och därigenom åstadkomma lättnad i rådande arbetslöshet, särskilt bland ungdomen. Härtill är i första hand att anmärka, att restriktiva åtgärder mot de i statlig och kommunal tjänst anställda gifta kvinnorna skulle beröra en mycket liten del av arbetsmarknaden i riket. Det stora antal gifta kvinnor, som finnes bland exempelvis fabriksarbeterskor, handelsarbetare, restaurantpersonal, städerskor och kontorspersonal, beröres icke av motionen. Motionärerna söka således lätta arbetsmarknaden genom att från densamma avföra en jämförelsevis ringa del av de yrkesutövande gifta kvinnorna. Redan härav torde framgå, att de av motionärerna ifrågasatta åtgärderna skulle få en ur arbetsmarknadens synpunkt obetydlig effekt.

Vidare är att märka, att ett mycket stort antal av de gifta kvinnor, som innehava offentliga tjänster, bibehålla dessa tjänster på grund av ett verkligt behov att skaffa något tillskott till den inkomst deras män uppbara. I många fall har förutsättningen för deras äktenskap varit, att de båda makarna skulle på var sitt håll söka förtjäna tillräckligt för det gemensamma hemmets upprätthållande. Därest genom statligt ingripande gifta kvinnor förmåddes att frånträda sina statliga och kommunala tjänster, skulle enligt riksförsäkringsanstaltens mening det övervägande flertalet av dem omedelbart uppträda på arbetsmarknaden och söka anställning i enskild tjänst. Någon lättnad på arbetsmarknaden i dess helhet äro de av motionärerna ifrågasatta åtgärderna därför icke ägnade att åstadkomma. Om man därtill, såsom motionärerna tänkt sig, skulle förmå de gifta kvinnorna att läm-

na sina tjänster genom förtidspensionering, skulle de kvinnor, som frånträtt sina befattningar, tack vare pensionen kunna underbjuda sina konkurrenter på arbetsmarknaden genom att åtaga sig arbete för lägre lön än den gängse. Detsamma gäller i viss utsträckning om gifta kvinnor skulle förmås att lämna sina tjänster genom en gratifikation vid avskedet. I båda fallen skulle de vidtagna åtgärderna icke verka lättande på arbetsmarknaden utan i stället tynga densamma, d. v. s. de av motionärerna ifrågasatta åtgärderna skulle verka i rak strid mot det syfte motionärerna uppgivit sig avse.

Härtill kommer, att en förtidspensionering, som ju innebär att staten under avsevärd tid framåt finge för varje tjänst en gift kvinna frånträtt betala dels en lön och dels en pension, skulle medföra en kostnadsökning för administrationen, som ur statsfinansiell synpunkt icke kan anses försvarlig. Jämväl ett system med avskedsgratifikationer skulle föranleda betydande utgifter och motverka strävandena att begränsa kostnaderna för den statliga förvaltningsapparaten.

Förutom förtidspensionering hava motionärerna icke angivit något förfarande, som skulle vara ägnat att uppnå det mål motionen åsyftar. Motionärerna uttala emellertid, att andra sätt att förmå de gifta kvinnorna att frånträda sina tjänster också kunna komma i fråga. Vid en föregående riksdags behandling av det nu förevarande spörsmålet ifrågasattes, att de kvinnliga tjänstemän, som vid giftermåls ingående lämna sin statstjänst, skulle erhålla rätt att återinträda i tjänst vid makens frånfälle eller vid skilsmässa. För den händelse en dylik anordning föresvävat motionärerna, vill riksförsäkringsanstalten framhålla, att om en gift kvinnlig tjänsteman lämnat sin befattning och ny innehavare tillsatts i den avgångnas ställe, den nya befattningshavaren icke rimligen kan tvingas att lämna sin plats för en återinträdande änka eller fränskild hustru. Den omtalade »återinträdesrätten» kan sålunda icke ha annan innebörd än att utgöra en företrädesrätt till återinträde i statstjänst på en liknande befattning, som den vid avgången innehavda. En sådan rätt är emellertid för vederbörande i det närmaste värdelös, då det kan dröja många år efter inträffad upplösning av äktenskap innan en befattning av avsedd art blir ledig. Såsom ett medel att locka gifta kvinnor att lämna statstjänsten skulle därför den ifrågavarande »återinträdesrätten» bliva utan verkan.

Förutom de i det föregående behandlade praktiska synpunkterna vill riksförsäkringsanstalten jämväl yttra några ord om den föreliggande frågans principiella sida. Det har hittills varit en erkänd regel inom svensk statsförvaltning, att frågor om befordran till statstjänster och om bibehållande vid erhållna statstjänster böra avgöras med hänsyn till vederbörandes tjänstemeriter och tjänsteduglighet, utan hänsyn till civilstånd, börd och andra tjänsten ovidkommande omständigheter. Den remitterade motionen åsyftar, att denna regel skulle frångås. Enligt riksförsäkringsanstaltens mening är emellertid den angivna regelns upprätthållande av så stort värde för statsförvaltningen, att varje försök att jämka på densamma måste mötas med en bestämd gensaga.

Då riksförsäkringsanstalten anser, att åtgärder i den av motionärerna åsyftade riktningen skulle *dels* bliva utan verkan för det lättande av arbetsmarknaden, som är det enda skäl motionärerna anfört för sitt förslag, *dels* innebära ett avsteg från rättvisa och för staten nyttiga befordringsprinciper, kan riksförsäkringsanstalten icke finna det motiverat, att en för staten

kostsam utredning anordnas på förevarande område. På grund härav får riksförsäkringsanstalten för sin del avstyrka den remitterade motionen.

I handläggningen av detta ärende, som i riksförsäkringsanstalten föredragits av undertecknad generaldirektör, hava dessutom deltagit byråcheferna Eisen, Östrand, von Schulzenheim och Puke samt byrådirektörerna Källström och Wolff. Utdrag ur riksförsäkringsanstaltens protokoll för denna dag, utvisande vid ärendets handläggning uttalad särskild mening, bifogas.

Stockholm den 8 mars 1934.

SIGURD RIBBING.

Avskrift av Riksförsäkringsanstaltens protokoll den 8 mars 1934.

Närvarande: Generaldirektören Ribbing, byråcheferna Eisen, Östrand, von Schulzenheim och Puke samt byrådirektörerna Källström och Wolff.

§ 1.

Herr Generaldirektören föredrog Kungl. Maj:ts remiss den 16 februari 1934 å en av herr Anton Pettersson m. fl. vid innevarande års riksdag inom första kammaren väckt motion nr 23 om utredning rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst och om möjligheterna till förtidspensionering av dem; och beslöts utlåtande enligt registraturet.

Byråcheferna Eisen och von Schulzenheim samt byrådirektören Källström anmälde skiljaktig mening och anförde:

»Enligt vår mening bör frågan om åtgärder för kvinnliga befattningshavares avgång ur tjänsten ses ur flera synpunkter än dem riksförsäkringsanstalten framhållit. Vi dela i huvudsak den uppfattning i förevarande ämne, som framförts av 1930 års pensionsakkunniga å sid. 43—46 i deras betänkande under rubriken 'Befrämjande av kvinnliga gifta tjänstemäns avgång ur statstjänst'. Ur statstjänstens synpunkt borde dock måhända större vikt i ifrågavarande avseende fästas vid att gift kvinna har barn att vårda, än som kommit till uttryck i nämnda betänkande.»

Vid protokollet:
Karl Eriksson.

Bil. 5.

Yttrande av skolöverstyrelsen.

Till Riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott.

Genom remiss den 16 februari 1934 har Kungl. Maj:t anbefallt skolöverstyrelsen att till utskottet avgiva yttrande över en av herr Anton Pettersson m. fl. i första kammaren väckt motion, nr 23, om utredning rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst och

om möjligheterna till förtidspensionering av dem, vilken motion är lika lydande med en inom andra kammaren av herr Nyblom m. fl. väckt och till trycket befordrad motion, nr 29, angående samma ämne. Med anledning härav får överstyrelsen anföra följande.

Av motionen framgår, att den avser hela det vittomfattande problemet om gift kvinnas anställning i allmän tjänst, sålunda i såväl statliga som kommunala befattningar. Frågan berör alltså den s. k. behörighetslagen, i kraft av vilken kvinnor äga rätt att bekläda befattningar i statens tjänst, ävensom andra författningar, vilka medgiva kvinnor att i det allmänna innehava ordinarie tjänster. Nu gällande lagstiftning på området i fråga innehåller icke förbud för gift kvinna att söka och innehava tjänst eller för kvinnlig befattningshavare att ingå äktenskap liksom ej heller föreskrift för gift kvinnlig befattningshavare att enbart av den anledningen, att hon ingått äktenskap, frånträda sin befattning. Om dessa och närbesläktade spörsmål upptagas till utredning i syfte att en ändring i nu gällande lagstiftning på detta område måtte komma till stånd, torde det vara sannolikt att detta även kommer att medföra en aktualisering av tidigare förda diskussioner över frågan, efter vilka grunder en befattningshavares avlöning rätteligen bör utmätas, med hänsyn enbart till anställningens art och omfattning eller med hänsyn tillika till befattningshavarens sociala ställning, framför allt till hans försörjningsplikt. Vidare måste tydligen en förändring sådan som den ifrågasatta medföra konsekvenser även i fråga om den privata arbetsmarknaden, där det ju förekommer, sannolikt i än större utsträckning än i det statliga och kommunala livet, att både mannen och hustrun utföra avlönat arbete.

En utredning av frågan måste sålunda komma att beröra många och viktiga frågor på löne- och pensionslagstiftningens område liksom ock viktiga problem av civilrättslig och allmänt social natur. Därest statsmakterna skulle finna en dylik utredning påkallad, vill skolöverstyrelsen givetvis icke motsätta sig, att den kommer att omfatta även sådana befattningar, som höra under överstyrelsens verksamhetsområde.

Motionärerna åsyfta att börja med en utredning av mera statistisk natur rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig eller kommunal tjänst. Vidare skulle utredningen avse möjligheterna att genom särskild förtidspensionering eller på annat sätt förmå de gifta kvinnorna att frånträda sina tjänster. När en motion liknande den nu förevarande förelåg vid 1933 års riksdag, framhöll vederbörande utskott i sitt utlåtande över densamma, att när andra kammaren tidigare intagit en avvisande hållning till förslag om ingripande i fråga om gift kvinnas innehav av statstjänst, så torde anledningen härtill närmast hava varit svårigheten att finna framkomliga vägar, vilka, utan att skapa allvarliga orättvisor, kunde tillgodose mäns och ogifta kvinnors möjligheter att erhålla arbetsutkomst. I den då föreliggande motionen fanns icke heller några uppslag i sådant avseende. Motionärerna ha nu tydligen velat i årets motion avhjälpa denna brist genom ovan anförda anvisning, nämligen att man borde förmå de gifta kvinnorna att genom särskild förtidspensionering eller på annat sätt frånträda sina tjänster.

Yrkandet är i ett väsentligt avseende icke fullt klart. Det framgår icke, huruvida motionärerna mena, att det ifrågasatta frånträdandet av befattningarna skulle ske på frivillighetens väg eller genom tvångsförfarande. Ifall någon tanke i sistnämnda riktning föresvävat motionärerna, vill över-

styrelsen framhålla, att ett dylikt förfarande tydligen icke kan vinna tillämpning i fråga om sådana befattningshavare, som redan innehava ordinarie tjänst. För närvarande ligger det i ordinarie tjänsts natur, att innehavaren av densamma icke kan före uppnådd pensionsålder av andra orsaker än fel och försummelse i tjänsten eller obotlig sjukdom från densamma entledigas. Den nuvarande ordningen i förevarande avseende, vilken, såsom redan förut framhållits, även gäller gift kvinna, kan sägas utgöra resultatet av en långvarig utveckling beträffande kvinnans ställning i det sociala livet. Överstyrelsen, som visserligen närmast är av den uppfattningen att någon tillbakagång i denna utveckling icke bör ske, måste givetvis å andra sidan finna det naturligt, att, därest en allmän, förutsättningslös utredning kommer till stånd beträffande det nu föreliggande spörsmålet, även frågan om en eventuell ändring i gällande lagstiftning på området kan komma under övervägande. Givet är, att överstyrelsen icke nu kan taga någon ställning till resultatet av en sådan utredning.

Överstyrelsen finner sig böra framhålla, att motionen präglas av en viss oklarhet i fråga om betydelsen av begreppet tjänst och den med en tjänst förenade avlöningen och pensionsrätten. Detta framgår av den i motionen använda vilseledande benämningen »dubbeltjänster» och »dubbeltjänstsystem». Varken på statligt eller kommunalt område kan man rimligen använda uttrycket »dubbeltjänstsystem» i annan mening, än att en och annan befattningshavare kan innehava och sköta flera avlönade sysslor. Men då tvenne befattningshavare, som äro gifta, inneha vardera en befattning, kan detta icke karakteriseras som något dubbeltjänstsystem.

Slutligen vill överstyrelsen framhålla, att överstyrelsen för sin del icke har något att erinra mot sådana anordningar, som skulle kunna för kvinnlig gift befattningshavare underlätta och i viss mån stimulera till frivillig avgång från tjänsten före pensionsålderns inträdande. Det kunde i sådant avseende väl knappast bliva fråga om annat än en för ändamålet anordnad förtidspensionering. Staten finge givetvis vara beredd på ej obetydliga uppoffringar för vinnande av ett sådant syfte. Men kunde på den vägen öppnas möjligheter för anställningar åt dem, som eljest nödgas bliva helt utan tjänst och livsuppehälle, vore mycket vunnet. Överstyrelsen vill erinra därom, att andra kammaren i fjol visserligen avskog den då föreliggande av utskottet avstyrkta motionen angående »avveckling beträffande statsförvaltningen av det s. k. dubbeltjänstsystemet», men biföll ett framställt yrkande, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning, som toge sikte på utarbetande av förslag, åsyftande minskning på frivillighetens väg av antalet gifta kvinnor i statstjänst. Frågan föll emellertid därpå, att första kammaren avskog utredningsyrkandet även i denna form.

I detta ärendes slutliga handläggning hava deltagit t. f. generaldirektören undervisningsrådet Wallin, avdelningscheferna undervisningsråden Fredriksson och Bruce, tj. f. avdelningschefen undervisningsrådet Hänniger samt undervisningsråden Johansson och Nylund, den sistnämnde föredragande.

Stockholm den 9 mars 1934.

Harald Wallin.

Sven Nylund.

/Gustaf Redelius.

Yttrande av styrelsen för Svenska stadsförbundet.

Första kammarens första tillfälliga utskott.

Sedan Svenska stadsförbundet beretts tillfälle att till Utskottet inkomma med yttrande över en inom första kammaren väckt motion (nr 23) om utredning rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst och om möjligheterna till förtidspensionering av dem, får förbundets styrelse härmed anföra följande.

Därest statsmakterna skulle finna det lämpligt, att en utredning verkställdes om antalet gifta kvinnor i städernas tjänst, torde det icke möta några större svårigheter för de kommunala myndigheterna att lämna uppgifter till en dylik statistik. Primärmaterialet torde i flertalet städer vara tämligen lätt tillgängligt. När det åter gäller att draga eventuella konsekvenser av de resultat, utredningen kan uppvisa, förutsätter styrelsen för sin del såsom självfallet, att det må ankomma på varje stad att vidtaga de åtgärder, den finner påkallade, i den mån redan nu gällande allmänna författningar därvid icke medföra inskränkningar. Mot ett avskaffande av den i motionen särskilt påtalade dubbla hyresersättningen eller bostadsförmånen till de med varandra gifta manliga och kvinnliga lärare vid folkskolan torde några invändningar från kommunalt håll icke vara att göra, då däri genom kommunernas utgifter skulle lättas. Bestämmelser i förevarande avseende givas som bekant emellertid i allmän författning och är således den ståndpunkt, städernas beslutande församlingar intaga i frågan, av betydelse endast i den mån, dubbelersättningar skulle ifrågakomma även efter ändring av boställsordningen.

Vilka åtgärder, motionärerna tänkt sig för avhjälpande av de i motionen berörda förhållandena, framgår ej med bestämdhet. Av motionens kläm synes man emellertid kunna utläsa, att några tvångsåtgärder ej förutsättas gentemot de redan anställda. När det gäller statens ordinarie kvinnliga tjänstemän är ju en sådan ståndpunkt given med hänsyn till själva anställningsformen, som utesluter ett entledigande för vinnande enbart av motionens syften. Vad de kommunala tjänstemännen angår, erbjuder *rent formellt* anställningsformen större möjligheter, då dessa, i den mån staden ensam bestämmer villkoren, i det stora flertalet städer regelmässigt äro anställda med viss tids uppsägning. I praktiken har emellertid kommunaltjänstemännens ställning ansetts fullt lika betryggande som statstjänstemännens. Då städerna hittills undvikit att t. o. m. för genomförande av sakligt betingade lönereduceringar använda sig av sin uppsägningsrätt, torde det få anses tämligen uteslutet, att denna uppsägningsrätt skulle komma till användning för avlägsnande ur städernas tjänst av gifta kvinnor, där undantag för gifta kvinnors del ej redan praktiseras.

Frågan om en särställning för gift kvinna har nämligen på något håll i städerna redan varit under diskussion. I Malmö t. ex., där tjänsteman kan tillsättas för tid till pensionsålderns inträdande, tillsvidare med ömsesidig uppsägningstid eller på viss tid, stadgas det i dessa avseenden beträffande gift kvinna, att endast tillsättning på viss tid med ömsesidig uppsägningsrätt får ifrågakomma. Särskilda bestämmelser gälla för kvinna som ingår äkten-skap. Det heter därom i tjänste- och avlöningsreglementet:

»Kvinnlig tjänsteman, som ingår äktenskap, är skyldig att, likaledes oberoende av på vilka villkor hon blivit tillsatt, utan uppsägning avgå från befattningen vid utgången av kvartalet näst efter det, varunder äktenskapet ingås, men kan ånyo tillsättas, om myndigheten så prövar lämpligt.»

I ett nu föreliggande förslag till tjänstereglemente för Göteborgs stads ordinarie tjänstemän föreslås bestämmelser av innebörd, att gift kvinna skall kunna erhålla anställning endast efter lönenämndens medgivande i varje särskilt fall och att kvinnlig tjänsteman, som gifter sig, skall vara skyldig av sådan anledning avgå från befattningen, endast om lönenämnden, efter framställning från den myndighet, under vilken hon sorterar, »finner det nödigt med hänsyn till befattningens behöriga upprätthållande». Motsvarande bestämmelser föreslås även för de extra ordinarie befattningshavarna. Nämnden uttalar, att stadens intresse fordrar, att gift kvinna icke må anställas i obegränsad omfattning, utan en viss kontroll i detta avseende bör införas. Inom lönenämnden har avgivits en utförlig reservation i denna fråga av en kvinnlig ledamot. Hon framhåller bland annat, att makarnas olika förvärvsarbete felaktigt betecknas som dubbelanställning. Det är icke en person, som innehar två anställningar, utan två makar, som inneha var sin anställning. I ett reglemente avsett för en längre period bör icke fastläsas en bestämmelse, tillkommen under trycket av extraordinära förhållanden. Hela antalet i stadens tjänst anställda kvinnor utgör på ordinarie stat cirka 550 och på extra stat 842. Bland dem av dessa befattningshavare, som skulle kunna drabbas av de föreslagna bestämmelserna, finnas för närvarande 13 gifta kvinnor på ordinarie stat och 27 på extra stat, inklusive bland annat baderskor och städerskor. Av hela antalet i stadens tjänst anställda kvinnor sorterar de allra flesta under kollektivavtal eller äro anställda på lägre tjänster vid sjukvårds- och fattigvårdsanstalter. Till största delen äro de anställda gifta kvinnorna, efter vad förebragta utredningar visa, ekonomiskt beroende av sitt arbete för familjen, för vars underhåll enligt svensk lag båda makarna äro pliktiga att bidra med sitt arbete. Reservanten framhåller till sist, att följer av restriktiva åtgärder kunde komma att visa sig mindre önskvärda, ej minst för familjebildningen under legitima former. Frågan är ännu oavgjord.

Den föreliggande riksdagsmotionen synes främst vara inriktad på åtgärder i syfte att förmå gifta kvinnor i statens och kommunens tjänst att frånträda sina tjänster. Därvid nämnes särskilt förtidspensionering. Utan att ingå på frågan om lämpligheten överhuvud av en sådan åtgärd vill styrelsen fästa uppmärksamheten på, att densamma i alla händelser har en betydande ekonomisk innebörd. Hur betungande en dylik pensionering skulle bliva, låter sig icke bedöma utan en ingående undersökning, men att det skulle röra sig om stora tal torde utan vidare vara klart, om de gifta kvinnliga tjänstemännen skulle erbjudas förmåner, som kunde vara verkligt lockande med de allt annat än »säkra försörjningsmöjligheter», ett nutida äktenskap bjuder. En utredning av kostnaderna försvåras givetvis därav, att vitt skilda pensionsbestämmelser gälla för olika städer och för olika kårer. Vad de gifta folkskollärarinnorna till exempel angår, som torde vara ett betydande antal, utgör den pension på egna avgifter, som skulle tillkomma dessa från statens pensionsanstalt, ett så ringa belopp, framför allt för de yngre, att betydande tillägg skulle få göras av statsmedel, om pensionen skulle innebära någon lockelse för dem att frivilligt avgå. Vad städernas befattningshavare i gemen angår, äro i åtskilliga städer för deras pensionering inga

eller otillräckliga medel fonderade. För det antal av cirka 2 500 befattningshavare, som för närvarande äro pensionsförsäkrade i Sveriges kommunalanställdas pensionskassa, utfärdas vid frivillig avgång »fribrev», baserade på såväl befattningshavarnas egna som stadens inbetalningar av årliga avgifter och tillfälle är också berett vederbörande att genom fortsatt avgiftsbetalning trygga ålderdomen. Här finnes för den, som en längre tid tillhört kassan, således i vart fall en god grund att bygga förtidspensioneringen på. Av kostnadshänsyn ha städerna dock i allmänhet vid försäkringens genomförande uteslutit de äldre (i vissa fall till och med personer över 30 år) i avsikt att i uppkommande fall själva sörja för deras pensionering och skulle kostnaderna för en förtidspensionering således i dessa fall helt falla på staden själv. Till följd av de olika pensioneringsformerna skulle i ena fallet förtidspensioneringen få helt bekostas av arbetsgivaren, medan man i det andra fallet skulle bygga på befattningshavarnas egna insatser, en olikhet som torde i sin mån försvåra en rationell lösning av förtidspensioneringsfrågan, därest denna väg rent principiellt kunde befinnas lämplig att slå in på.

Med vad ovan anförts har styrelsen, utan att ingå på själva syftet med motionen, velat uttala, att från stadskommunalt håll ingen erinran torde vara att göra mot en utredning av frågan om gift kvinnas anställning i kommunal tjänst, men att städerna givetvis måste förbehålla sig att i samma utsträckning som hittills få fastställa tjänstevillkoren för sin personal.

Stockholm den 27 februari 1934.

För Svenska stadsförbundets styrelse:

A. BORGSTRÖM.

Dess ordförande.

| Henning Karlsson.

Bilaga 7.

Yttrande av centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening.

Till Första kammarens första tillfälliga utskott.

Sedan centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening lämnats tillfälle yttra sig över en av hr Pettersson m. fl. i första kammaren väckt motion, nr 23, om utredning rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst och om möjligheterna till förtidspensionering av dem, får centralstyrelsen härmed anföra följande.

Frågan om gift kvinnas statstjänst har vid upprepade tillfällen varit föremål för uppmärksamhet. Sålunda ägnade sakkunniga för utredning av frågan om beredande av utsträckt behörighet för kvinnor att vinna tillträde till civil statstjänst ingående behandling av detta spörsmål. I sitt den 27 december 1920 avgivna betänkande framhöllo de sakkunniga, att det icke vore riktigt att söka bot för de eventuella missförhållanden gift kvinnas an-

ställning kunde medföra för statstjänster genom att försätta statens gifta kvinnliga befattningshavare i undantagsställning. I all synnerhet funno de sakkunniga, att en särlagstiftning för kvinnor i detta avseende ej kunde förordas, om kvinnor erhöles principieellt lika behörighet med män till statens tjänster. Sedan detta skrevs, har behörighetslagen trätt i kraft. En särlagstiftning för gift kvinna, på sätt som i motionen åsyftas, anser centralstyrelsen redan på grund härav stå i strid mot i vår lagstiftning erkända principer. Var och en, oberoende av kön och civilstånd, bör enligt dessa principer äga rätt till arbete.

Men oavsett den principiella sidan av saken, föreligga enligt centralstyrelsens mening många skäl, som tala för att en här avsedd lagstiftning skulle komma att medföra betydande olägenheter för såväl samhället som den enskilda medborgaren. Säkerligen skulle den även komma att visa sig tämligen ineffektiv i fråga om det, som i motionen framföres som huvudargument för densamma, nämligen ett minskande av rådande arbetslöshet. Att genom lagstiftningsbestämmelser särskilt gynna det ogiftaståndet, betecknade redan de förut åberopade sakkunniga såsom en fara för äktenskap och familjebildning.

I fråga om den enskilde medborgaren är väl numera den grundsatsen allmänt erkänd i vårt land, att var och en skall försörja sig själv genom eget arbete. I all synnerhet åligger försörjningsplikt den gifte medborgaren. Härvid gör lagen ingen åtskillnad mellan man och kvinna. Vår äktenskapslag av år 1920 bygger på full juridisk och ekonomisk likställighet mellan makarna, i det den ålägger var och en efter sin förmåga att »genom tillskott av penningar, verksamhet i hemmet eller annorledes bidra till att bereda familjen det underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt». Varje gift kvinna bör ha rätt att själv avgöra, på vad sätt hon önskar uppfylla den förpliktelse mot familjen, som enligt lagen åligger henne. För den kvinna, som före sitt äktenskap skaffat sig en dyrbar utbildning och tack vare denna erhållit en tjänst, som intresserar henne och vilken i många fall möjliggjort ingående av äktenskap, skulle det innebära en oerhörd orättvisa, om lagen tvingade henne att vid äktenskaps ingående lämna tjänsten. Detta framgår med så mycket större skärpa som ingen ifrågasätter, att en ogift man eller en ogift kvinna med privatförmögenhet eller med välsituerade föräldrar e. d. skall tvingas lämna en avlönad statstjänst till förmån för en bättre behövande.

Ett annat argument, som i detta sammanhang framförts, är detta, att den gifte kvinnan genom att dela sitt intresse och sina krafter mellan hemmet och förvärvsarbetet, skulle bli mindre skickad att tillfredsställande sköta den henne anförtrodda tjänsten. Mot detta kan invändas, att därest en gift kvinna som tjänst innehavare giver anledning till anmärkning i tjänsten, bör detta beivras på samma sätt som beträffande varje annan befattningshavare, mot vilken anmärkning sker. Om denna sak yttrade föredragande departementschefen i statsrådet den 10 mars 1922: »Mycket har talats om den lägre arbetsprestation, som kan vara att vänta från de gifte kvinnorna. Att den erfarenhet, som hittills föreligger, icke kunnat vara alltför ofördelaktig, synes mig till någon del framgå av det vitsord, som i detta ärende givits om de nuvarande restriktiva bestämmelsernas ringa praktiska tillämpning. I övrigt må erinras, att en speciellt mot de gifte kvinnorna riktad bestämmelse icke äger någon motsvarighet i likartade försiktighetsmått beträffande övriga statstjänare.»

Vad så angår effektiviteten av den här föreslagna särslagstiftningen i syfte att bereda arbetstillfällena åt arbetslösa, torde det väl förhålla sig så, att det stora flertalet av de gifta kvinnor, som innehava statlig och kommunal tjänst, har ett hembiträde eller en husföreståndarinna anställd för hemmets skötande. Skulle nu den gifta kvinnan hindras innehava tjänst, skulle hon i ett flertal fall bliva tvingad att säga upp denna hjälp dels emedan hon då finge tid att själv utföra hemsysslorna och dels av ekonomiska skäl. Effekten bleve härvid endast den, att den gifta kvinnan — såvida hon ej skall dömas till sysslolöshet — komme att taga arbete från någon annan, ett hembiträde, en hembjälp, en barnsköterska etc. och härigenom bidra att öka arbetslösheten på ett annat arbetsområde.

Här må även erinras om det av erfarenhet kända förhållandet att gift kvinna, som lämnat tjänsten antingen vid äktenskaps ingående eller vid barnens ankomst, mycket ofta genom mannens död, sjukdom, iråkade arbetslöshet e. d. tvingas att i och för beredande av familjens utkomst återtaga förvärvsarbetet. I konkurrensen om statstjänster eller kommunala tjänster är det nu ytterst små möjligheter för den, som uppsagt sin tjänst, att åter vinna anställning.

Motionärerna ha särskilt velat rikta uppmärksamheten på frågan om gift kvinnlig befattningshavare inom lärarkåren. Som »ett drastiskt exempel på detta systems urartning» anföra motionärerna, att i ett fall en gift lärarinna i tjänst erhållit som jungfru en ung arbetslös lärarinna, som förgäves sökt anställning i skola. Centralstyrelsen kan ej finna ett sådant förhållande utgöra något stöd för motionärernas yrkande. Det bevisar allenast vad centralstyrelsen i annat sammanhang kraftigt påtalat, nämligen att alltför många lärarkrafter utbildats i förhållande till efterfrågan. Däremot bevisar det ingenting om vilken av dessa båda, den gifta lärarinnan eller den ogifta, som var den lämpligaste att sköta skolan eller att sköta hemsysslorna i lärarinnsans hem. Ej sällan torde det förhålla sig så, att en gift lärarinns anlag och läggning är sådan, att hon skänker en betydligt bättre arbetsprestation som undervisare än som hemarbetande, och att hon även efter ingånget äktenskap gör samhället den största tjänsten genom att utöva det kall, för vilket hon erhållit av staten anordnad specialutbildning. När det gäller en lärares allra viktigaste uppgift, den att giva barnen bästa möjliga fostran, finner man mycket ofta exempel på att den härför erforderliga insikten och förmågan skärpes, då läraren har egna barn i hemmet att vårda och fostra.

Angående gift kvinnas rätt att innehava lärartjänst yttra de förberörda sakkunniga för utredning av frågan om kvinnas tillträde till statstjänst, att i vårt land redan länge lärarbefattningar vid folkskolor och enskilda läroanstalter kunnat innehavas av gifta kvinnor utan att någon klagan förspors, att tjänsten blivit lidande därpå. I den gifta kvinnaus rätt att lika med den ogifta arbeta i medborgerliga värv gjorde lagstiftningen icke någon inskränkning. Då därtill komme, att flestades i utlandet och särskilt i våra grannländer icke funnits behov av några undantagsregler i detta avseende, syntes det på goda grunder kunna antagas, att även hos oss dylika regler utan skada skulle kunna undvaras.

Vad så angår det i motionen påtalade »missförhållandet» att en lärare och en lärarinna, som äro gifta, båda erhålla bostadsersättning, vill centralstyrelsen framhålla, att bostadsersättningen är en del av den lagliga lönen. På intet annat av staten reglerat område har ifrågasatts, att befattningshavare, som av en eller annan anledning kan minska sina utgifter för bostad

— t. ex. en son eller dotter, som bor hos föräldrar, eller två syskon, som båda inneha statstjänst och som bo tillsammans — av denna anledning skall vidkännas motsvarande minskning i lön.

Att genom införande av särskild förtidspensionering eller på annat sätt förmå de gifta kvinnorna att lämna de tjänster, för vilka de erhållit utbildning och genom vilkas skötande de skänka samhället en kvalificerad och nyttig arbetsprestation, anser centralstyrelsen ej motiverat.

Med fullt behjärtande av motionens syfte att lindra arbetslösheten, anser dock centralstyrelsen, att en särlagstiftning för gift kvinna i statlig och kommunal tjänst till skillnad från övriga befattningshavare i samma tjänst vore orättvis mot den enskilde och familjen, ej gagnelig för en sund utveckling av samhällslivet, stridande mot i lagstiftningen i övrigt godtagna principer och slutligen i stort sett ineffektiv i fråga om arbetslöshetens minskande.

I detta ärendes behandling har centralstyrelsens ordförande, herr Ruben Wagnsson, icke deltagit.

Stockholm den 4 mars 1934.

Å centralstyrelsens för Sveriges allmänna folk-
skolläraryörening vägnar:

Edvin Stålfelt.

Bil. 8.

Yttrande av Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund.

Till första kammarens första tillfälliga utskott.

Sedan Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund av första kammarens första tillfälliga utskott beretts tillfälle att avge yttrande över inom första kammaren väckta och till utskottet för behandling hänvisade motion nr 23 (= II: 29) och detta förbund uppdragit åt sitt arbetsutskott att avfatta dess utlåtande, får arbetsutskottet härmed vördsamt anföra följande.

Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund hävdar att varje människa, oberoende av kön och civilstånd, bör ha rätt till yrkesutbildning och yrkesutövning på grund av fallenhet och intresse och att hon sålunda utan ingripande från statsmakternas sida bör få utöva sin verksamhet på det område, för vilket hon utbildats.

Motionärerna utgå vid sin framställning uteslutande från behovsprincipen, en synpunkt, visserligen förklarlig under nuvarande förhållanden, men ytterst vanskelig i detta sammanhang, då den kommer i skarp motsättning mot behörighetslagens innebörd. Dock inser Lärarinneförbundet det berättigade i, att, under nuvarande exceptionellt svåra tider med en utbredd ungdomsarbetslöshet, olika utvägar prövas i och för bekämpande av densamma. Men kravet på rättfärdighet får dock härvid icke kränkas, vilket bleve fallet, om den av motionärerna föreslagna utredningen, avseende enbart gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst, komme till stånd. Vi vilja visserligen icke motsätta oss, att en utredning verkställes, men tillåta

oss samtidigt betvivla effektiviteten av en specialutredning. Vårt förbund anser sålunda, att en eventuell utredning bör vara allsidig och förutsättningslös samt att den bör läggas på så bred basis som möjligt. Den bör följaktligen omfatta även *verkliga* dubbeltjänster (= två tjänster, innehavda av en och samma person), mångsyssleriet och det avlönade övertidsarbetet samt förhållanden rörande pensionerade tjänstemäns anställning, allt oavsett kön och civilstånd. Alla sådana former av dubbeltjänster, vilka medföra dubbel avlöning, böra undersökas inom olika yrkesgrupper samt sättas i relation till den utbredda arbetslösheten inom respektive yrkesgrupper. En på sådan utredning följande eventuell lagbestämmelse borde givetvis medge prövning av varje särskilt fall med hänsyn till försörjningsplikt och andra omständigheter.

Läraryrkesförbundet vill i detta sammanhang påpeka, att det i motionen använda uttrycket dubbeltjänst är missvisande, då frågan ju där gäller två personer, som inneha var sin tjänst. I juridiskt hänseende äro äkta makar två skilda personer, följaktligen bör denna synpunkt anläggas, även när det gäller makars förvärvsarbete.

Läraryrkesförbundet vill även framhålla att — på grund av kroppskonstitution, anlag, tidigare utbildning m. m. — alla gifta kvinnor givetvis ej äro lämpade för husligt arbete. Ett ej ringa antal av dem är säkerligen samhället till större nytta, om de som hittills få använda sina krafter på andra, utom hemmet liggande arbetsområden. Då gift kvinna innehar arbete utom hemmet, nödgas hon i många fall anställa hjälp för hemmets skötande. Härigenom beredes arbetstillfälle för annan kanske för denna uppgift bättre lämpad kvinna. Skulle gift kvinna tvingas att lämna sin anställning, innebär detta följaktligen i de flesta fall, att hon nödgas entlediga sin hjälp i hemmet. Detta medför sålunda endast en omflyttning av arbetslösheten och blir ej ett avhjäljande av densamma.

Den prövning från fall till fall, som i händelse av en lagstiftning angående tjänsters ransonering skulle visa sig nödvändig, förefaller Läraryrkesförbundet ur social synpunkt särskilt viktig, då det gäller gift kvinnas innehav av tjänst.

Gift kvinnas avstängande från möjlighet till förvärvsarbete skulle säkerligen medföra en ökning av de fria förbindelserna och därigenom hota äktenskapet såsom laglig institution, liksom en bestämmelse i ovan berörda riktning givetvis skulle leda till en ytterligare sänkning av nativiteten. Många tidiga äktenskap — ett samhälleligt intresse — bygga ju på båda makarnas arbetsinkomster. Ofta blir i synnerhet frågan om barnens försörjning och utbildning delvis beroende av hustruns bidrag. (En kvinna bör väl ej av samhället »straffas» för att hon önskar bilda hem och grunda familj.)

Vidare ställes man i detta sammanhang inför åtskilliga frågor, vilka i en utredning av föreslagen art ej kunna förbigås. Om sålunda en statligt eller kommunalt anställd kvinna genom en eventuell lagbestämmelse bleve berövd sin tjänst, hur komme att förfaras:

- 1:o) i det fall, då hon bleve änka?
- 2:o) i det fall, då hon drabbades av oförvållad skilsmässa?
- 3:o) vid makens iråkade invaliditet?
- 4:o) vid makens oförvållade eventuellt självförvållade arbetslöshet?

Den av motionärerna beivrade »dubbeltjänsten» föreläge ej längre, vadan den mot sin vilja entledigade kunde anses äga rätt att återinträda i sin tjänst.

Kunna statsmakterna garantera, att en sådan möjlighet kan komma att stå öppen?

Skulle emellertid en utredning i den riktning motionärerna påyrkat komma till stånd och en undersökningsnämnd bliva tillsatt, vill Lärarinneförbundet med styrka framhålla kravet på att redan från början även kvinnor bliva medlemmar av densamma.

Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund, som givetvis saknar möjlighet att föreslå åtgärder för arbetslöshetens bekämpande i allmänhet, tillåter sig emellertid att beträffande det arbetsområde — Sveriges högre flick- och samskolor — vilket förbundet representerar, framhålla följande.

De statsmedel, som enligt motionärernas förslag skulle användas till förtidspensionering av gifta lärarinnor vid nämnda skolor, kunde lämpligare användas till inrättande av flera tjänster inom skolorna. Dessa nya tjänster skulle uppkomma på två sätt, dels genom minskning av elevantalet i de f. n. alltför stora klassavdelningarna, vilka förrycka undervisningsresultaten, och dels genom minskning av lärarnes likaledes med hänsyn till arbetets art alltför stora tjänstgöring. Dessa åtgärder skulle icke endast bidra till en minskning av arbetslösheten inom vår kår utan tillika innebära ett tillgodo-seende av de pedagogiska intressenas rättmätiga krav.

Med stöd av vad ovan anförts får Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund som svar på den erhållna remissen av motion nr 23 (= II: 29) angående viss utredning rörande gifta kvinnors anställning i statlig eller kommunal tjänst värdsamt hemställa, att utskottet under sin behandling av ärendet i fråga och i sitt utlåtande till riksdagen framhåller de synpunkter, som Lärarinneförbundet här ovan framfört, nämligen:

att, om en utredning angående statliga och kommunala tjänsters fördelning kommer till stånd, den då må bli opartisk och allsidig och oberoende av kön och civilstånd;

att utredningen följaktligen må omfatta, även *verkliga* dubbeltjänster, mångsyssleri och avlönat övertidsarbete samt förhållanden rörande pensionerad tjänstemans anställning;

att jämväl kvinnor må kallas till medlemmar i utredningsnämnden och detta redan vid nämndens tillsättande;

att, om denna utredning komme att följas av en lagstiftning, denna då ej må bli en särslagstiftning för kvinnor;

att i en eventuell lagbestämmelse, i syfte att åstadkomma ransonering av tjänster, tydligt utsäges, att åtgärden endast innebär ett provisorium och att i berörda lagbestämmelse må inrymmas rätt till prövning från fall till fall;

att beträffande de högre flick- och samskolorna och deras lärarkår sådana medel mot arbetslöshetens bekämpande må tillgripas, som tillika gynna ofrånkomliga pedagogiska krav, nämligen 1:o) minskning av klassavdelningarnas storlek och 2:o) minskning av lärarnas tjänstgöring, varigenom nya tjänster skapas.

Stockholm den 28 februari 1934.

Arbetsutskottet inom Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund.

Elsa Ericsson.

Ordförande.

Signe Österlund.

Elin Kjerrström.

Yttrande av akademiskt bildade kvinnors förening.

Till första kammarens första tillfälliga utskott.

Efter anmodan att inkomma med yttrande med anledning av hr Anton Pettersons m. fl. motion i I:23 angående »viss utredning rörande gifta kvinnors anställning i statlig eller kommunal tjänst» samt »rörande möjligheterna att genom särskild förtidspensionering eller på annat sätt förmå de gifta kvinnorna att frånträda sina tjänster», får *Akademiskt bildade kvinnors förening* härmed framhålla följande synpunkter.

Frågan om gift kvinnas statstjänst har under de senaste åren flera gånger upptagits till behandling i riksdagen. De förslag, som väckts om förbud för gift kvinna att inneha statstjänster eller att med olika medel framkalla en frivillig avgång ha dock varje gång avslagits. Vid dessa tillfällen har föreningen i samarbete med andra kvinnoorganisationer framfört de skäl, som tala mot dylika åtgärder. Då nu i återopade motion ånyo framläggas förslag i liknande riktning, vill föreningen härmed i korthet erinra om de viktigaste konsekvenserna av sådana åtgärder. Visserligen ha motionärerna i sitt slutliga förslag — tydligen med hänsyn till behörighetslagen — endast siktat på en *frivillig* avgång från de gifta kvinnornas sida, men den allmänna tendensen i motionen och formuleringen av detta slutyrkande tyder på att man avser sådana åtgärder, som i realiteten innebära ett *tvång* för dessa att lämna sina platser.

Vidare vill föreningen framhålla, att ett uttalande från riksdagens sida rörande önskvärdheten av att de gifta kvinnorna mer eller mindre frivilligt avlägsnas från sina tjänster utan tvivel kommer att leda till att kommuner och enskilda företag, vilka i detta hänseende äro obundna av gällande lagstiftning, i stor utsträckning vidtaga liknande åtgärder eller direkt utestänga de gifta kvinnorna. Det har därför synts föreningen angeläget att här erinra om de sociala och ekonomiska konsekvenser, som en dylik utveckling skulle medföra.

Ur *social synpunkt* är det bl. a. att befara, att om de gifta kvinnornas möjligheter till förvärsarbete ytterligare begränsas, kommer detta att leda till en stegring av antalet s. k. fria förbindelser. Erfarenheter från privata företag, som tillämpa de av motionärerna förordade metoderna, peka mycket bestämt i denna riktning. Det föreligger således stora risker för att åtgärder i av motionärerna föreslagna riktning skulle verka *undergrävande på äktenskapet som samhällelig institution*, vilket ur sociala synpunkter ej kan anses önskvärt. En sådan utveckling måste bl. a. leda till att *sänka den förut låga nativiteten*, särskilt hos samhällsgrupper, som ur befolknings-synpunkt på grund av sin duglighet måste anses vara värdefulla. Vidare skapas på detta sätt en socialt mindre god ställning för de barn, som födas inom dessa icke legaliserade förbindelser.

Ur *ekonomisk synpunkt* anses allmänt frågan om de gifta kvinnornas förvärsarbete främst böra ses i samband med arbetslöshetsproblemet. Motionärerna ha också särskilt framhållit den stora arbetslöshet, vilken f. n. »griper omkring sig i snart sagt alla samhällslager», som motiv för de av dem föreslagna åtgärderna. Det synes emellertid föreningen ytterst proble-

matiskt, huruvida man på detta sätt skulle kunna åstadkomma någon verklig lättnad på arbetsmarknaden. Ett avskedande i den ena eller andra formen av gifta kvinnor i statlig eller kommunal tjänst skulle visserligen bereda aspiranterna till just dessa tjänster möjligheter till anställning, men enligt föreningens uppfattning skulle detta endast medföra att *arbetslösheten förskötes till andra områden*. Man kan nämligen räkna med att många av dessa gifta kvinnor skulle söka sig ut på den öppna marknaden i konkurrens med män eller ogifta kvinnor och vidare torde i de fall, då de gifta kvinnorna övertaga arbetet i sina hem, förut av dem inom hemmet sysselsatt arbetskraft bliva arbetslös.

Till sist vill föreningen erinra om, att den avgång ur allmän tjänst, som motionärerna åsyfta, i stor utsträckning endast blir en engångsföreteelse, enär såsom tidigare påpekats de fria förbindelsernas antal troligen kommer att ökas och kvinnorna sålunda kvarstanna i sina tjänster. Det synes föga lämpligt, att på grund av extraordinära krisförhållanden lagändringar vidtagas, vilkas omedelbara verkningar äro svåra att överblicka, och vilka, därigenom att de lätt erhålla en permanent karaktär, hoto att medföra för samhället ogynnsamma konsekvenser, samtidigt som de hindra stat och kommun att utnyttja väl kvalificerade krafter.

Motionärerna framföra även ett krav på en fördelning av »arbets- och inkomstmöjligheterna i samhället så rättvist som möjligt». Detta i förening med de av motionärerna nämnda exemplen synes antyda en tendens till en efter kommunistiska principer genomförd maximering och fördelning av inkomsterna för alla samhällsmedlemmar. Men så länge en dylik princip ej blivit allmänt genomförd, synes den ej heller böra godtyckligt tillämpas på de familjer, i vilka såväl mannen som hustrun ha förvärvsarbete utom hemmet.

Vad särskilt *den grupp av förvärvsarbetande gifta kvinnor* som avlagt akademisk examen beträffar, vill föreningen framhålla följande. De akademiska studierna taga en tid av i genomsnitt 6 år utöver studentexamen, ofta väsentligt mera. En akademisk examen torde för den enskilde representera ett nedlagt kapital av 10 000 kronor och därutöver, vartill kommer det icke oväsentliga bidrag, som staten i form av undervisning m. m. kan ha anses nedlagt på varje sådan examen. Om de akademiskt utbildade kvinnor, som ingå äktenskap, hindras från att utnyttja sin bildning, skulle detta innebära en betydande kapitalförlust för den enskilde och samhället. Då dessutom de akademiskt utbildade kvinnorna i allt större utsträckning nödgas anlita lånevägen för att fullfölja sina studier, skulle det för många bli praktiskt taget omöjligt att ingå äktenskap, förrän lånen vore avbetalade. Den redan förut för denna grupp *höga åldern vid ingående av äktenskap* skulle på detta sätt ytterligare betydligt komma att höjas, en enligt föreningens uppfattning allt annat än lycklig utveckling.

Motionärerna ha särskilt påtalat det stora antalet ogifta kvinnliga befattningshavare inom lärarkårerna såsom något ur olika synpunkter mindre önskvärt. Men om kvinnorna ej skulle tillåtas kvarstå i lärartjänst efter ingånget äktenskap, skulle skolorna berövas den värdefulla tillgång, som dessa med sin i arbetet förvärvade erfarenhet representera. Speciellt inom läraryrket torde detta förhållande vara av stor betydelse. Det kan också särskilt framhållas, att inom läraryrket skulle genom lagstiftning framtvingade fria förbindelser, som i och för sig kunna vara fullt etiskt likvärdiga med legaliserade äktenskap, medföra betänkliga föjder av såväl

disciplinär som social art, enär de otvivelaktigt skulle verka uppluckrande på ungdomens uppfattning i sexuella frågor.

Lagen ålägger *var och en att sig själv försörja*, oberoende av kön eller civilstånd. De försörjningsplikter, som påvila den gifta kvinnan, äro enligt 1920 års äktenskapslagstiftning *mera vittomfattande* än de, som åligga den ogifta, enär det är den gifta kvinnans plikt att icke endast försörja sig själv utan även att efter *förmåga* bidra till familjens uppehälle. Staten bör därför ej genom sina åtgärder förhindra den gifta kvinnan att fullgöra denna sin skyldighet på det sätt hon finner mest effektivt med hänsyn till anlag och utbildning. Det har vidare alltid varit och är fortfarande en grundläggande princip vid tillsättandet av statstjänster, att endast *nit och skicklighet* skola vara avgörande vid besättandet av dessa poster. Föreningen vill därför inlägga en bestämd protest mot att ovidkommande synpunkter, såsom civilstånd, familjeinkomster m. m., skulle tillåtas göra sig gällande vid tillsättandet av statens tjänster, vare sig den sökande är man eller kvinna.

I den åberopade motionen har hemställts att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära utredning; dels

1. »rörande omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och kommunal tjänst — även omfattande de statsunderstödda skolornas lärarepersonal», och dels

2. »rörande möjligheterna att genom särskild förtidspensionering eller på annat sätt förmå de gifta kvinnorna att frånträda sina tjänster.»

Mot att en förutsättningslös utredning i enlighet med motionärernas första förslag komme till stånd, har föreningen givetvis intet att invända utan anser en dylik ur många synpunkter önskvärd.

Däremot vill föreningen med stöd av vad ovan anförts hemställa, att motionärernas andra förslag ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 24 februari 1934.

För Akademiskt bildade kvinnors förening.

Gertie Söderberg.

Karin Tarschys.

Bilaga 10.

Yttrande av föreningen kvinnor i statens tjänst.

Till Första kammarens första tillfälliga utskott.

Till besvarande av utskottets den 12 februari 1934 dagtecknade remiss i anledning av motion I: 23 (= II: 29) om viss utredning rörande gifta kvinnors anställning i statlig eller kommunal tjänst, får Föreningen Kvinnor i statens tjänst härmed vördsamt anföra följande.

Motionärerna framhålla, att problemet om gift kvinnas statstjänst förr eller senare måste lösas, enär det nuvarande tillståndet vore så oeffterrettligt,

att det icke längre kunde tolereras. De anförde vidare, »att det råder ett mycket allmänt utbrett missnöje med detta så kallade dubbeltjänstsystem, som gör det möjligt för vissa familjer att leva i överflöd och med dubbla inkomster, när andra icke ens kunna tjäna till brödet för dagen».

Såsom exempel på ett upprörande fall av »dubbeltjänst» anföres, att en väl betald statstjänst uppehålles av hustrun till en man, som har en årlig inkomst av cirka 20 000 kronor. Om man antager, att hustruns årsinkomst är cirka 3 000 kronor, vilket torde motsvara den genomsnittliga inkomsten för kvinnliga statsanställda, blir familjens årsinkomst sålunda cirka 23 000 kronor. Då det emellertid finns statstjänstemän, som själva årligen förtjäna 23 000 kronor eller mera, utan att detta betraktats såsom överflöd eller blivit föremål för hrr motionärers angrepp, kunna vi icke förstå det klandervärda i att man och hustru genom bådars verksamhet förskaffa sig en årsinkomst, som överstiger 20 000 kronor. — Vill man fördela »arbets- och inkomstmöjligheterna i samhället så rättvist som möjligt», bör man icke begränsa sig till de gifta kvinnornas förvärvsarbete. — Varför ha herrar motionärer ej funnit något orätt i att avlönat arbete över huvud taget får innehavas av personer — män såväl som kvinnor — vilka själva eller vilkas maka, make eller föräldrar ha så stor förmögenhet, att familjen därigenom kan anses försörjd? — Och varför ej uppmärksamma även de fall, där ogifta personer utan försörjningsplikt uppbära lika stora löneförmåner som familjeförsörjare?

Vad vidare beträffar det i motionen anförda exemplet om den ogifta lärarinnan, vilken tagit anställning som »jungfru» hos en gift lärarinna, som bibehållit sin tjänst, få vi framhålla, att detta ej ökat arbetslösheten, samt att vi finna det mindre upprörande, om en ung nybliven lärarinna ägnar sig åt hushållsgöromål, än att en äldre, mera erfaren sådan blir nödgad därtill. Båda hava ju samma utbildning, och efter vanliga beföringsprinciper bör, med i övrigt lika kompetens, den äldre hava företräde till tjänst framför den yngre.

Motionärerna uttala den förmodan, att en avveckling av »dubbeltjänstsystemet» skulle betyda många nya anställnings- och försörjningsmöjligheter för de nu arbetslösa. Enligt föreningens åsikt komme de av motionärerna föreslagna åtgärderna ingalunda att verka därhän, enär i de fall, där hustrun har förvärvsarbete, avlönad hjälp måste anlitas för sysslorna i hemmet. Ett förbud för gift kvinna att inneha statstjänst skulle medföra ett avskedande av nämnda hemhjälp och i stället öka arbetslösheten bland hembiträdena. Ur social synpunkt torde det dock vara likgiltigt, om arbetslösheten drabbar den ena eller den andra yrkesgruppen. Vi förutsätta nämligen, det varken motionärerna eller statsmakterna eftersträva att av avskedade gifta kvinnor skapa en kategori drönande hemparasiter.

Ett förbud för gifta kvinnor att inneha statstjänst skulle utan tvivel föra med sig, att i de mycket talrika fall, där äktenskap endast kunnat ingås genom att båda makarna hava förvärvsarbete, dessa helt enkelt komme att låta formellt skilja sig, för att såmedelst möjliggöra för den kvinnliga kontrahenten att behålla sin tjänst. Förbudet komme sålunda att verka hindrande för den legala familjebildningen samt stimulera till de så kallade Stockholmsäktenskapens utbredning bland allt flera samhällsgrupper. Vådorna härav ligga i öppen dag. Och nog bör det väl vara ett samhällsintresse att underlätta äktenskapsbildningen — icke att genom statliga åtgärder direkt hindra eller försvåra densamma.

Motionärerna synas ha blundat för de fakta, att gift kvinna enligt lag är

pliktig bidra till familjens underhåll; att vederbörande myndigheter hava att vid tillsättandet av befattningar i första hand taga hänsyn till förtjänst och skicklighet — ej till civilstånd och blott i ovidkommande fall till kön; att statens tjänstemän ej kunna avsättas utan rannsaking och dom; samt att svenska medborgare alltjämt ha frihet vid val av yrke.

Även i de fall, då båda makarna hava ordinarie statstjänst, är hustruns rätt att behålla sin befattning fullt motiverad — ej blott ett »förtjusande privilegium». Familjen beredes visserligen genom mannens tjänst en större ekonomisk trygghet än om han vore privatanställd, men pensionsförmånerna äro så blygsamma, att hustrun-änkan icke därigenom kan anses vara ekonomiskt säkerställd. Pension till änka, som ej har minderåriga barn, utgår nämligen endast med ungefär 30 procent av mannens pension. Upplöses äktenskapet genom skilsmässa, förlorar hustrun rätten till pension. Under sådana förhållanden synes det fullt berättigat, att hustrun behåller sin tjänst för att därigenom trygga sin ekonomi och ej falla samhället till last. Begagnandet av denna hennes rätt anses av herrar motionärer klandervärt; vi däremot kunna ej finna det annat än värt all aktning. Det torde nämligen icke minst vara de många änkor och frånskilda hustrurnas existenssvårigheter, som tvingar nutidens kvinnor att inse angelägenheten av att skaffa sig och hålla fast vid ett förvärvsarbete.

Vi inse emellertid till fullo, att arbetslösheten är en stor fara för landet, och ansluta oss därför till tanken på en undersökning beträffande förekomsten av mångsyssleri, övertidstjänstgöring och dylikt, om härigenom en utökning av arbetsmöjligheterna, särskilt för ungdom, skulle kunna åvägbringas. Men vi anse, att utredningen icke får begränsas till de gifta kvinnorna utan omfatta alla tjänstemannagrupper. Det torde nämligen ej vara obekant att just åt högre tjänstemän i många fall relativt särdeles väl betalda bisysslor givas för att öka deras inkomster, oavsett om de äro gifta eller ej. — Ifall också dylikt — eller faktiska orättvisor — i motionen angivits såsom mindre tolerabelt, hade den varit oss mera sympatisk. Men att för angivet syfte allenast söka komma åt den ringa lön, som uppbäres av en kvinna för ett ofta underbetalt, tråget och slitande arbete under full tjänstetid, och detta blott emedan hon såsom gift fyller sina lagliga skyldigheter och utövar sina medborgerliga rättigheter, det synes oss vara en démarche så renons på billighet, rättfärdighet och logik, att vi vilja förlita oss på och hoppas, att den skall röna den behandling av statsmakterna och det öde, som dess syftemål enligt vårt förmenande sålunda förtjänar.

Såsom förut nämnts ansluta vi oss emellertid till tanken på en förnyad utredning angående dubbeltjänstsystemets utbredning inom statsförvaltningen, dock under förutsättning att utredningen ifråga kommer att bliva förutsättningslös och icke begränsas till de gifta kvinnorna ävensom att de kvinnliga statstjänstemännen därvid få bliva vederbörligen representerade.

Stockholm den 8 mars 1934.

för Föreningen Kvinnor i Statens tjänst:

Hedvig Dernby.

/ K. Egerström.

Yttrande av de kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd.

Till första kammarens första tillfälliga utskott och andra kammarens fjärde tillfälliga utskott.

De vid årets riksdag av herrar Anton Pettersson m. fl. i första kammaren framlämnade motionen nr 23 och av herrar Nyblom m. fl., Wejne m. fl., Bengtsson, Meyerhöffer m. fl., samt Sandström m. fl. i andra kammaren framlämnade motionerna nr:is 29, 146, 366, 368, 488, gående ut på att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående möjligheterna att lindra den nu rådande stora arbetslösheten bland landets ungdom, ha alla det gemensamt att de peka hän på någon slags begränsning av den gifta kvinnans rätt att inneha statstjänst såsom ett av de huvudsakliga medlen till detta lindrande. Med anledning av dessa motioners inställning till frågan om den gifta kvinnans statstjänst samt även med anledning till de i motionerna givna övriga uppslagen, nämligen sänkt pensionsålder och avskaffande av mångsyssleriet, får *De kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd* härmed framhålla följande synpunkter.

Centralrådet delar fullkomligt motionärernas mening, att ungdomsarbetslösheten är en av den nuvarande ekonomiska krisens svåraste och allvarligaste följder. Vad som genom allsidig och förutsättningslös utredning kan göras för att, med iakttagande av rättvisa för alla samhällsmedborgare, komma detta onda till livs, bör givetvis icke av samhället lämnas oförsökt. Ser man emellertid på de av motionärerna själva givna uppslagen till frågans lösning, kan man icke undgå att finna dem lida av en viss brist på social överblick. Det förefaller icke som om motionärerna på allvar ställt sig den frågan, huruvida de av dem föreslagna ransoneringsåtgärderna, beträffande nu befintliga tjänster och uppdrag inom statens olika verksamhetsområden, verkligen skulle kunna tänkas leda till större försörjningsmöjligheter för arbetslösa, särskilt då arbetslös ungdom överhuvudtaget i hela landet, eller om de blott skulle medföra en viss monopolisering av statstjänsterna för vissa kategorier medborgare med uteslutande därifrån av vissa andra. Denna fråga torde vara en av de första frågor, som en blivande utredning i motionärernas syfte har att besvara. Att frågan är fundamental säger sig självt. Ty kan man ej finna åtgärder mot arbetslösheten, vilka ur hela samhällets synpunkt vore ägnade att minska eller lindra densamma, torde det knappast kunna anses riktigt om från statsmakternas sida vidtoges restriktiva åtgärder beträffande de arbetsmöjligheter staten har att lämna medborgarna. Centralrådet tror nu knappast, att de av motionärerna föreslagna åtgärderna vore ägnade att minska arbetslösheten i sin helhet inom samhället. Däremot anser centralrådet, att de föreslagna åtgärderna skulle få en hel del olämpliga följder.

Den av flera av motionärerna påtänkta väsentliga sänkningen av pensionsåldern för ämbets- och tjänstemän kan sålunda befaras få en förvirrande inverkan på den allmänna arbetsmarknaden. Om pensionsåldern något mera kraftigt sänkes, betyder ju detta att staten släpper ut ett stort antal fortfarande arbetsdugliga och därför också med sannolikhet arbetssökande personer på arbetsmarknaden. Tack vare sin pension vore dessa arbetssökande i stånd att kraftigt underbjuda sina konkurrenter om arbete. Så sker

ju redan men skulle kunna ske i än högre grad, om pensionsåldern bleve föremål för väsentlig nedskärning. Tanken att låta äldre ämbets- och tjänstemän tidigare än nu sker njuta »ålderdomens ro» och på så sätt avföra dem från konkurrensen inom statsförvaltningen är sålunda icke utan vådor för konkurrensen om andra arbetsmöjligheter. Herr Meyerhöffer har också konsekvent nog låtit sitt förslag om sänkning av pensionsåldern åtföljas av ett förslag om förbud för statliga pensionärer att efter uppnådda 60 år antaga eller innehava avlönad tjänst av den omfattningen, att annan person skulle kunna försörja sig på den. Ett dylikt förbud bleve dock ingalunda effektivt nog. Vill man verkligen bliva kvitt dessa konkurrenter på öppna arbetsmarknaden, blir man säkerligen tvungen införa totalförbud för dem att taga annat arbete. Men det kan väl knappast vara staten värdigt att ålägga medborgare dylik påtvungen arbetslöshet och om verkligen staten ginge in här för, hur mycket spioneri och trakasseri bleve icke nödvändigt för att göra ett sådant förbud verkligt effektivt! Att statens verksamhet ur eget intresse icke gagnas av för tidig pensionsålder ligger i öppen dag. För de olika verken måste det ju vara av värde att behålla sina tjänstemän, så länge de äro i full arbetskraft, för att därmed tillgodogöra sig den rutin och erfarenhet, som en lång tjänstetid medfört. Centralrådet vill även påpeka, att, för den händelse pensionsåldern dock skulle bliva sänkt, densamma icke bör fastställas olika för män och kvinnor, då detta skulle strida mot såväl statens nyssnämnda intresse som mot den rätt till lika behandling med avseende på statens tjänst, som behörighetslagen givit kvinnorna.

Flera av motionärerna föreslå åtgärder till begränsande av det s. k. mångsyssleriet bland statens tjänstemän. Frågan om statstjänstemännens bisysselsättningar är, såsom framhålles av herr Bengtsson i hans motion, av gammalt datum. Då man väl kan förstå, att det ofta påtalade mångsyssleriet är ägnat att särskilt i nu betryckta tider väcka missnöje, synes det lämpligt att denna fråga i detta sammanhang upptages till prövning. Därvid torde särskilt uppmärksammas möjligheten att lämna tjänstledighet — hel eller partiell — åt de tjänstemän, som anförtrots stalligt eller annat allmänt uppdrag av större betydhet. Ävenså borde utredas förekomsten av övertidstjänstgöring inom statlig, kommunal eller privat tjänst, vare sig denna sker med eller utan särskild ersättning.

De flesta motionärerna finna det önskvärt, att gift kvinnas rätt att inneha statstjänst blir föremål för mer eller mindre ingripande inskränkningar, samt äro övertygade om att dylika inskränkningar skulle betyda »många nya anställnings- och försörjningsmöjligheter för de nu arbetslösa». (Herr Nybloms m. fl. motion i A. K. nr 29.) Flera av motionärerna säga sig också känna till »rent av upprörande fall av dubbeltjänster», varmed menas sådana fall, där »gifta kvinnor uppehålla tjänster, trots att deras män sitta med säkra anställningar och goda löner». Centralrådet har icke funnit anledning frångå sin tidigare intagna ståndpunkt rörande frågan om de gifta kvinnornas innehav av statstjänst och ber beträffande skälen för denna sin ståndpunkt få hänvisa till sin i avskrift här bifogade skrivelse till andra kammarens första tillfälliga utskott, i anledning av herr Lundqvists i Rotebro motion vid riksdagen år 1931 nr 51. Centralrådet ansluter sig dock till det av motionärerna givna förslaget om en *förutsättningslös* utredning rörande denna fråga. Man skulle genom en sådan undersökning äntligen kunna hoppas få klarhet beträffande de påstådda talrika fallen av »rent upprörande missbruk», så att man i den fortsatta diskussionen hade något faktiskt att peka på och icke, som nu är fallet bland så väl riksdagsmotionärer som andra, jagade upp sig

till verklig skräckstämning genom framförande av rena undantagsfall såsom typiska. Härvid torde man också kunna förlita sig på att de, som få sig utredningsarbetet anförtrott, ha klart för sig, att »man här rör vid en mycket ömtålig fråga», (se Meyerhöffers motion nr 368). De flesta av motionärerna (Meyerhöffer bl. a. sid. 8) erkänna nämligen numera följande oförbehållsamhet, att en stor del kvinnor ha verkligt giltiga skäl till att efter giftermålet behålla sin statstjänst. Det är således, synes det, blott de fall, där hustrun bibehåller sin arbetsanställning endast för att hon och familjen skola få »mera lyx», som man numera vill komma åt. Centralrådet tvivlar emellertid för sin del på, att restriktiva åtgärder för dylika enstaka undantagsfall kunna få något inflytande på arbetslösheten. Centralrådet vill också framhålla, att en dylik undersökning, om den skall vara förutsättningslös och allsidig, icke bör omfatta blott de gifta kvinnorna. Även andra fall av i motionärernas mening försörjda tjänsteinnehavare kunna ju förekomma: män och kvinnor med egen större förmögenhet, mycket förmögna föräldrar och dylikt. Det kan varken anses mera ej heller mindre befogat, att av dylika statstjänsteinnehavare fordra avgång eller inskränkning i tjänsten för att lämna plats för bättre behövande arbetslös ungdom än att fordra detta av hustrur till »män med goda inkomster».

Vad beträffar tanken på halvtidstjänstgöring, vilken väckts av herr Weijne i motion till A. K. nr 146, hyser centralrådet starka betänkligheter emot densamma. Från statstjänstens synpunkt måste ett dylikt system vara förenat med risker och olägenheter. Systemet med tjänstgöring ett par tre timmar i ett verk och några andra timmar i ett annat har alltmånga frångåtts. Ur allmän arbetslöshetssynpunkt torde dessutom föga stå att vinna med införande av dylik halvtidstjänstgöring. De mindre ekonomiskt välsituerade gifta kvinnorna torde mera sällan bli i stånd att använda sig av möjligheten att arbeta på halvtid och i de fall, där de verkligen skulle göra det, skulle de med största sannolikhet i så fall göra sig av med den hemhjälp, de vid heltidstjänstgöring haft bruk för. En annan person skulle på så sätt mista arbete. Eller också skulle den mindre ekonomiskt väl ställda hustrun vid halv tjänstgöring taga sig annat extraarbete och på så sätt föranleda konkurrens om arbetstillfällena på annan arbetsmarknad än inom stat och kommun. Det torde därför blott bli de verkligt ekonomiskt välsituerade — de, som hade råd att ha kvar sitt hembiträde eller att icke taga extraarbete — vilka minskade konkurrensen om arbetstillfällena.

Slutligen kan centralrådet icke underlåta att framhålla, att åtgärder, som gå ut på att förhindra kvinnorna att efter ingående av äktenskap behålla sin tjänst, helt eller delvis, med nödvändighet måste komma att verka hindrande på den legala äktenskapsbildningen och för redan ingångna äktenskap medföra ökad skilsmässofrekvens, alltså vådor av stor samhällelig betydelse.

Till sist ber centralrådet få framhålla vikten av att vid en blivande utredning undersöka statsmakternas egen politik beträffande tillsättandet och avskrivandet av befattningar. Det förefaller centralrådet, som om de menliga följderna av de många indragningarna av tjänster och den starka återhållsamheten beträffande utökningar, där sådana på grund av arbetsuppgifternas ökning vore väl motiverade, nu börja visa sig. Man förstår väl, att det statsfinansiella läget framkallat en dylik sparsamhetspolitik. Men att den i sin tur ökat arbetslösheten torde vara ofrånkomligt. Inom skolväsendet råder samma missförhållande. Där växer arbetslösheten bland folkskollärare och andra lärare, men samtidigt slår man samman klasser och minskar antalet lärartjänster. Och detta ehuru undervisningen naturligtvis måste, då den,

som nu sker, med 35 à 40 elever i varje klass, bliva väsentligt lidande på dylika sammanslagningar. Kanske vore det icke omöjligt, att man med en mindre ivrig sparsamhetspolitik inom statsförvaltningen skulle ur arbetslöshetssynpunkt kunna vinna lika mycket, som man nu söker vinna genom införandet av exceptionella, restriktiva åtgärder, vilka, då de svårligen kunna iakttaga full rättvisa gentemot alla kategorier av statstjänstemän, måste vara ägnade att öka missnöjesstämningen i stället för att minska den.

Med stöd av vad ovan anförts ansluter sig centralrådet till tanken på en utredning angående betydelsen ur arbetslöshetssynpunkt av olika former av »dubbeltjänster», mångsyssleri m. m. under förutsättning

dels att undersökningen icke inskränkes till att omfatta blott gifta kvinnor i statstjänst utan jämväl kommer att omfatta andra tjänsteinnehavare samt

dels att undersökningen tar sikte på dessa företeelsers inverkan på arbetslösheten i sin helhet inom samhället.

Centralrådet ber ytterligare få påpeka vikten av att vid en eventuell utredning jämväl i saken initierade kvinnor beredas tillfälle att deltaga.

Stockholm den 5 mars 1934.

För de kvinnliga kårsammanslutningarnas
centralråd

Maria Waller,

v. ordförande.

/Hedvig Dernby.

Till andra kammarens första tillfälliga utskott.

Anmodade att inkomma med yttrande i anledning av hr Lundqvists i Rotebro motion II: 51 angående åtgärder i syfte att uppmuntra kvinnliga tjänstemän till frivillig avgång ur statstjänst vid giftermåls ingående, får *de kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd* härmed angående denna fråga framhålla följande synpunkter.

Med behjärtande av motionens syfte att minska arbetslösheten, finna vi dock tanken, att staten skulle genom speciella gratifikationer eller andra liknande åtgärder locka de gifta kvinnliga statstjänarna att avgå ur statstjänst, både osympatisk och staten ovärdig. Staten skulle också härigenom göra sig skyldig till ett inkonsekvent förfarande i strid såväl mot i vårt land allmänt vedertagna grundsatsar som i vår lagstiftning allmänt uttryckta principer. Vidare skulle den tänkta åtgärden säkerligen visa sig ineffektiv.

Samhället ålägger ju varje medborgare att ärligen försörja sig själv, och den grundsatsen, att var och en må försörja sig *ytterst* genom sitt eget arbete, är numera så vedertagen i vårt land, att varken motionären vid årets riksdag eller föregående motionärer i denna fråga någonsin fallit på den tanken att föreslå åtgärder för att locka ogifta män och ogifta kvinnor med egen förmögenhet eller med välsituerade föräldrar, eller på annat sätt »försörjda» personer, att avgå från sina tjänster för att lämna dem till bättre behövande. Var och en skulle också säkert finna sådana åtgärder från statens sida närmast omoraliska, i det att staten därmed lockade den enskilde medborgaren till ett kortsynt och ansvarslost handlande. En förmögenhet

kan ju mistas, de välsituerade föräldrarna eller andra försörjare kunna bli sjuka, fattiga eller falla ifrån, varefter den förut förmögna eller på sina föräldrar eller andra parasiterande skulle falla det allmänna till last, därest icke han eller hon, medan tid var, skaffat sig utbildning och arbetsmöjlighet att ytterst svara för sin egen försörjning. I fråga om dessa nyssnämnda kategorier, vilka med lika goda — eller dåliga — skäl skulle kunna betraktas såsom »försörjda» i motionärens mening, torde sålunda allmänt erkännas, att det vore kortsynt, för att icke säga synnerligen oklokt av staten, om den med lock eller med pock sökte förmå dem till att i bristande förtänksamhet leva ett sysslolöst liv, även om de därigenom skulle kunna tänkas bidra till »en rättvisare fördelning av de utkomstmöjligheter staten har att erbjuda». Och dock borde det, för den arbetslösa ungdomen såväl som för äldre arbetslösa, särskilt för arbetslösa familjeförsörjare — män eller kvinnor — kännas minst lika bittert att se förmögna ogifta män och kvinnor upptaga väl avlönade platser vid statens verk, medan de själva gå utan arbete.

Om emellertid vårt samhälle och våra lagar ålägger varje enskild individ att ärligen försörja sig själv, så ålägger samhället och vår lagstiftning den gifta medborgaren en än ytterligare förpliktelse, och därvid göres, åtminstone i vårt land, ingen skillnad mellan man och kvinna. Vår giftermålsbalk gör nämligen icke mannen ensam företrädesvis underhållsskyldig vare sig gentemot andra maken eller gentemot familjen, utan den ställer båda makarna i detta fall principiellt likställda, i det den ålägger *var efter sin förmåga* att »genom tillskott av penningar, verksamhet i hemmet eller annorledes bidra till att bereda familjen det underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt». Genom verksamhet i hemmet *kan* hustrun således fullgöra sin underhållsförpliktelse mot familjen; men hon kan också fullgöra den genom yttre förvärvsarbete. Ja, lagberedningen har i sin motivering till giftermålsbalkens 5 kap. tydligen tänkt sig, att det understundom rentav kan fordras av hustrun, att hon ägnar sig åt yttre förvärvsarbete. Det heter nämligen i motiven till 5 kap.: »Om en hustru, som icke har några tillgångar, i familjens intresse ägnar sig åt vården om hemmet och barnen och det ej på grund av särskilda omständigheter måste anses påkallat, att hon idkar förvärvsarbete, får hon anses hava genom sin berörda verksamhet fullgjort vad henne i fråga om underhållet åligger.» Det finns således tydligen enligt lagberedningen omständigheter, som kunna påkalla hustruns yttre förvärvsarbete. Men vem skall kunna avgöra hur omständigheterna ligga till, om icke hon själv i samråd med mannen? Varje kvinna, som är gift eller står i begrepp att gifta sig, står därför inför problemet, hur hon skall *på bästa sätt* uppfylla den förpliktelse gentemot familjen, som sambället såväl som hennes eget samvete ålägger henne. Och då hustrun fattar beslutet att stanna i sin tjänst eller att avgå för att ägna sig uteslutande åt hemmet, blir det givetvis först efter kalkyler och överväganden av mycket komplicerad beskaffenhet, däri såväl ekonomiska som personliga intressen spela in: mannens ställning, hälsa, ekonomi, framtidsutsikter, eventuella skulder och försörjningsförpliktelser gentemot andra än den egna familjen, utsikterna för äktenskapets hållbarhet, hustruns utbildning, anställning och framtidsutsikter, eventuella skulder och försörjningsförpliktelser gentemot andra än familjen, hennes hälsa, hennes personliga läggning för praktiskt arbete eller för arbete av annan art, det ekonomiska utbyte hon skulle hava av

en verksamhet i hemmet jämfört med det ekonomiska utbyte hennes förvärvsverksamhet ger och i framtiden kan tänkas ge henne jämte ännu en mångfald andra faktorer.

Vi kunna icke finna det värdigt staten att söka driva kvinnans beslut i viss för samhället förment önskvärd men för vederbörande familj måhända ofördelaktig, ja ödesdiger riktning genom att vid en tidpunkt, då penningbehovet är stort för bosättningen, locka den unga kvinnan med ett erbjudande av så tillfällig beskaffenhet, som detta gratifikationsår skulle bli. Ty en rent tillfällig fördel måste det ju alltid bli. Även herr Lundqvist utgår ju nämligen ifrån det hart när omöjliga i att garantera hustrun återinträde vid fall av behov.

Det är ju möjligt, att en och annan av de kvinnliga statsanställda skulle låta sig frestas till avgång av den föreslagna gratifikationen. Däremot tvivla vi på att staten med dylika offer skulle lyckas giva någon varaktig hjälp mot arbetslösheten. Ty hur skall väl staten kunna skaffa sig någon garanti för att de avgående konkurrenterna även sedermera hålla sig borta från arbetsmarknaden? Visserligen kunna de ju som sagt icke med säkerhet återfå sin förlorade statstjänst ens om nöd skulle tränga på. Men icke lär väl staten kunna hindra dem att ånyo inträda på andra arbetsplatser i den öppna marknaden eller att med egna företag driva konkurrens om arbetstillfällena. Och vad är då vunnet för arbetslöshetens bekämpande? Ty det kan väl icke vara motionärens syfte att med ett sinnrikt gratifikations-system, innebärande stora ekonomiska uppoffringar från statens sida, skydda blott de statsanställdas intresse av minskad konkurrens just inom deras kår. Därtill kommer, att även kvinnan i hemmet är en konkurrent om arbetstillfällen. För så vitt hon inte skall dömas till sysslolöshet — och det kan väl icke vara motionärens mening, att så skall ske — kommer hon att taga arbete från någon annan, ett hembiträde, en hemhjälp, en barnsköterska etc., och bidrager på så sätt att öka arbetslösheten på ett håll, sedan hon minskat den på ett annat. Det är egendomligt, att varken herr Lundqvist eller föregående motionärer i frågan beaktat detta faktum, eller måhända ha de beaktat det, men icke bekymrat sig om eventuellt ökad arbetslöshet inom dessa senare kategorier av medborgare. Man frestas härav nästan till den tanken, att det är speciellt konkurrensen om statstjänsterna, icke arbetslösheten över huvud taget, som legat motionären om hjärtat. Detta fenomen är visserligen historiskt förklarligt, ty statsämbeten och statstjänster ha av ålder i vårt land liksom i andra länder varit föremål för monopol. De ha utgjort ett adelsprivilegium gentemot borgarna, senare ett människens privilegium gentemot kvinnorna, och nu i våra dagar tyckes man på visst håll vara benägen att vilja göra dem till ett privilegium för en ny samhällskategori, nämligen för »män och ogifta kvinnor». Det vore önskvärdt, om man bättre gjorde klart för sig vilket mål det är man med de föreslagna åtgärderna vill nå: arbetslöshetens bekämpande eller statstjänsternas monopolisering för vissa kategorier genom uteslutande därifrån av andra.

Den princip, som framförts i motionen, att staten vid kvinnlig tjänstemans avgång utan pensionsrätt, under i motionen angivna förhållanden, skulle till allmänna pensionsförsäkringen överföra även det belopp, som motsvarade kapitalvärdet av statens andel i den avgåendes tjänstepension, är givetvis i och för sig riktig. Men fördelen i fråga synes böra komma alla tjänstemän till godo vid förtidsavgång och frågan alltså behandlas i ett

annat och mera omfattande sammanhang än det motionären nu närmast avsett.

Motionärens uttalande om minskade avlöningskostnader för statsverket vid utbyte av äldre personal mot yngre torde även vara riktig. Härvid vilja vi emellertid erinra om att statsverket genom den äldre tjänstemannens eventuella avgång berövas en genom mångårig träning och erfarenhet kunnigare och därför värdefullare arbetskraft. Vinsten för statsverket bleve alltså endast skenbar, innebure i själva verket en förlust.

Vi förmena, att man utan några långa och dyrbara utredningar i denna sak, blott med användande av människokännedom och verklighetssinne, bör finna, att tanken att genom speciella gratifikationer locka den gifta kvinnan ur statstjänst är:

1) *orättvist* verkande, när den betraktar den gifta kvinnan som försörjd av sin man, med förbiseende av att andra kategorier statstjänare kunna ha annan »försörjning»,

2) *inkonsekvent*, när det strider mot principen, att varje medborgare bör efter bästa förmåga försörja sig själv samt gift medborgare, man som kvinna, efter bästa förmåga sin familj,

3) *ineffektiv*, när man varken lär kunna eller vilja hindra den gifta kvinnan att, trots avgång ur statstjänsten, konkurrera om arbete vare sig genom arbete i hemmet eller genom att sedermera ägna sig åt annat förvärvsarbete.

På grund av vad ovan anförts hemställer de kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd, att den föreslagna utredningen måtte avstyrkas.

Stockholm den 14 mars 1931.

För de kvinnliga kårsammanslutningarnas
centralråd:

Ingeborg Walin.

/E. Daelander.

Bil. 12.

Yttrande av Fredrika Bremer-Förbundet.

Till Första Kammarens första tillfälliga utskott.

Fredrika-Bremer-Förbundet får härmed översända en resolution berörande frågan om gift kvinna i statstjänst. Resolutionen antogs vid förbundets i dagarna hållna årsmöte.

Stockholm den 9 april 1934.

Lizinka Dyrssen,
Ordf.

RESOLUTION.

Vid årets riksdag begäres i ett flertal motioner en utredning angående möjligheterna att minska rådande arbetslöshet bland ungdomen. Särskilt hän-
Bthang till riksdagens protokoll 1934. 12 saml. 1 avd. Nr 9.

visas i dessa motioner på begränsning av den gifta kvinnans rätt att inneha statstjänst såsom ett av de huvudsakliga medlen till minskning av ungdomsarbetslösheten.

Fredrika-Bremer-Förbundet, samlat till årsmöte i Stockholm, april 1934, får i denna fråga göra följande uttalande:

Skulle verkliga riksdagen gå in för den tanken att åstadkomma ökade arbetstillfällen för ungdomen genom begränsning av andra samhällsmedborgares rätt att inneha statstjänst, något som i och för sig skulle strida mot grundlagens bud om förtjänst och skicklighet som enda befordringsgrund, bör en dylik begränsning under inga förhållanden enbart drabba den gifta kvinnan.

Detta skulle innebära en orättvisa gentemot den gifta kvinnan, när man godtyckligt betraktade henne såsom försörjd av sin man, med förbiseende av att andra kategorier av samhällsmedborgare kunna ha annan försörjning utöver den av sitt eget arbete, t. ex. avkastning av förmögenhet.

Det skulle vidare vara inkonsekvent, när det strider mot den allmänna principen i svensk lag, att varje medborgare är skyldig att efter bästa förmåga försörja sig själv samt gift medborgare, man som kvinna, efter bästa förmåga sin familj.

Det skulle slutligen komma att visa sig ineffektivt, när man varken lär kunna eller vilja hindra den gifta kvinnan att, efter avgång ur statstjänsten eller med begränsning av densamma, konkurrera om arbetstillfällen vare sig genom arbete i hemmet eller genom att ägna sig åt annat förvärvsarbete.

Förbundet får därför kraftigt hävda, att den gifta kvinnan i statstjänst obetingat bör bibehållas vid de rättigheter, behörighetslagen givit henne.

Lizinka Dyrssen,
Ordf.

Bil. 13.

De kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd m. fl.

Till Första kammarens första tillfälliga utskott.

I anledning av ett utredningsbeslut, som andra kammaren fattat genom bifall till Fjärde tillfälliga utskottets förslag i dess utlåtande nr 5, över motioner avseende bland annat åtgärder för begränsning av det s. k. dubbeltjänstsystemet, hava undertecknade föreningar ansett oss böra, före behandlingen i vederbörande utskott av motsvarande motioner i första kammaren, framföra några synpunkter och krav i vad beslutet rör gift kvinnas anställning i statlig och statsunderstödd kommunal tjänst.

Det är oss främst angeläget förklara, varför den utredning, varom andra kammaren sålunda beslutat, icke stöddes av oss, här undertecknade föreningar. Vål ha några av denna skrivelses undertecknare anslutit sig till tanken på en utredning, inbegripande såväl bisyssleväsendet som omfattningen av gifta kvinnors anställning i statlig och statskommunal tjänst. Villkoret för denna anslutning var emellertid, att en kommande undersökning skulle — vad de gifta kvinnorna anginge — göras *förutsättningslös*. Därmed avsågs, att medelst statistisk utredning få de faktiska förhållandena klarlagda, med andra ord att få veta antalet gifta kvinnor i statstjänst samt, såvitt möjligt, i vilken utsträckning den ekonomiska faktorn avgjorde frågan

om deras kvarstående i tjänst. Det synes oss så mycket viktigare att här få framhålla detta, som kvinnoföreningarnas skrivelser blivit synnerligen knapphändig refererade i såväl utskottsutlåtande som press.

När andra kammaren nu gått in för en utredning, som skall taga sikte på möjligheterna att stimulera gifta kvinnor till frivillig avgång ur tjänst, framstår det alltså för oss som en skyldighet att till undanröjande av varje missförstånd bestämt deklarerar vårt avståndstagande från detta beslut.

Det har tidigare från kvinnohåll betonats, att uppmuntran av gifta kvinnors frivilliga avgång ur tjänst innebure betänkliga risker. Vi ha ingen anledning att efter tagen del av det utskottsutlåtande, som ligger till grund för andra kammarens beslut, frånträda denna uppfattning. I utlåtandet erinras om de olika motionsledes framställda utvägarna syftande till gift kvinnas frivilliga avgång. Främst bland de förslag, som anses böra utredas, nämnes möjligheten för gift kvinna, som avgått ur tjänst, att efter behovsprövning åter inträda i samma eller annan befattning. Förslaget angående behovsprövning är redan ur likställighetssynpunkt ägnat att väcka både förvåning och betänksamhet. Emellertid, även om en sådan anordning med återinträde i tjänst kunde i princip genomföras och även om en lämplig form för den ifrågasatta behovsprövningen kunde utfinnas, skulle därmed icke vara garanterat, att när behovet gör sig gällande där skulle finnas att tillgå en anställningsmöjlighet, lämpad efter förutsättningarna hos en sökande, som kanske under en följd av år varit borta från statstjänsten. Osäkerhetsmomentet beträffande möjligheten till återinträde bleve så stort, att den ifrågasatta utvägen närmast ter sig som en illusion. Och för vinnande av ett sådant resultat skulle statsmakterna ha infört behovsprincipen som en ny anställningsgrund vid sidan av de enda grunder lagen hittills känner, förtjänst och skicklighet. Ett sådant steg torde icke bliva utan betydande konsekvenser även på andra håll inom statstjänsten.

Vidare önska vi betona, att enligt vår mening inga av de åtgärder, vilka i nu förevarande sammanhang föreslagits skola upptagas till undersökning, kunna anses vara ur hela samhällets synpunkt ägnade att minska eller lindra arbetslösheten.

Vi vilja slutligen framhålla, att de i utskottsutlåtandet anförda uttalandena av sakkunniga i fråga om kvinnors tillträde till statstjänster synas oss hava citerats på ett vilseledande sätt.

Lösryckta ur sitt sammanhang giva dessa uttalanden en oriktig uppfattning om behörighetssakkunnigas ståndpunkt. För den, som fullständigt tagit del av vad de sakkunniga yttrat i denna fråga, måste det stå klart, att de sakkunniga, trots de olägenheter, som i vissa fall kunde tänkas uppstå, med bestämdhet uttalat sig för gifta kvinnors likställdhet i statstjänst med övriga befattningshavare.

Undertecknade kvinnoföreningar vidhålla alltså vår vid många föregående tillfällen uttalade ståndpunkt, att gift kvinna i statstjänst — och det samma gäller givetvis beträffande den statsunderstödda kommunala tjänsten — bör förbli vid samma rätt och samma skyldigheter som övriga anställda och att hennes ställning icke bör vanskliggöras genom särskilda undantagsbestämmelser.

På grund av vad vi här anført få vi sålunda hemställa,

att utskottet vid avgivande av utlåtande över de ifrågasattande motionerna ville avstyrka den i desamma föreslagna

utredningen i vad den avser åtgärder för begränsning av gifta kvinnors anställning i statlig eller statsunderstödd kommunal tjänst.

Stockholm den 15 maj 1934.

Ingeborg Walin,

De kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd.

Svenska kvinnornas nationalförbund

Verkställande utskottet

Ingegerd Palmér,

1:sta vice ordf.

Alma Sundquist,

Open Door.

Lizinka Dyrssen,

Fredrika Bremer-förbundet.

Jenny Richter Velandér,

Svenska kvinnors medborgarförbund.

Bil. 14.

Svenska kvinnors vänsterförbund.

Till Första kammarens första tillfälliga utskott.

I anledning av ett utredningsbeslut, som andra kammaren fattat genom bifall till fjärde tillfälliga utskottets förslag i dess utlåtande nr 5, ha vissa kvinnoföreningar, nämligen De kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd, Fredrik Bremer-förbundet, Svenska kvinnors medborgarförbund, Svenska kvinnors nationalförbund och Svenska open door gruppen, framfört några synpunkter i vad beslutet rör gift kvinnors anställning i statlig och statsunderstödd kommunal tjänst.

Svenska kvinnors vänsterförbund, som går in för att hävda allas lika rätt till arbete och lika rätt inför lagen, instämmer till fullo i syftet av det uttalande, som ovannämnda kvinnoorganisationer avgivit och vill för sin del hemställa,

att utskottet ville avstyrka den av andra kammaren föreslagna utredningen i vad den berör gifta kvinnors anställning i statlig eller statsunderstödd kommunal tjänst.

För Svenska kvinnors vänsterförbund

Samarbetskommittén:

Ada Nilsson,

V. ordf.

Elisabeth Tamm,

Sekr.